

LOPPURAPORTTI
1.9.2015-30.9.2019

Kulttuuriympäristö näkyväksi, KYNÄ

- KYNÄ jättää jäljen

Sisällys

1. Toteuttajan nimi	3
2. Hankkeen nimi ja hanketunnus	3
3. Yhteenveto hankkeesta	3
4. Raportti	3
4.1 Hankkeen tavoitteet	3
a. ylemmän tason tavoitteet, joiden osa hanke on	3
b. hankkeen tavoitteet (indikaattorit)	4
4.2 Toteutus	4
a. toimenpiteet	5
b. aikataulu	5
c. resurssit	5
d. toteutuksen organisaatio	5
e. kustannukset ja rahoitus	7
f. raportointi ja seuranta	7
g. toteutusoletukset ja riskit	8
4.3 Yhteistyökumppanit	8
4.4 Tulokset ja vaikutukset	8
5. Esitykset jatkotoimenpiteiksi	24
LIITTEET	26

1. Toteuttajan nimi

Nimi: ProAgria Etelä-Savo ry/MKN Maa- ja kotitalousnaiset

Y-tunnus: 0215848-5

2. Hankkeen nimi ja hanketunnus

Hankkeen nimi: Kulttuuriympäristö näkyväksi, KYNÄ

Hanketunnus: 13426

3. Yhteenvedo hankkeesta

Hankkeella haluttiin lisätä yleistä tietoisuutta kulttuuriympäristöstä ja sen arvostusta sekä innostaa maaseudun asukkaita, maanomistajia, viljelijöitä, yhdistyksiä, yrityksiä ja muita toimijoita hoitamaan kulttuuriympäristöä sekä hyödyntämään sitä yritystoiminnassa.

Hanketta toteutettiin järjestämällä tiedotusta, tapahtumia ja työpajoja mahdollisimman laajalla alueella ympäri Etelä-Savo ja Keski-Suomea. Toimenpiteillä tartuttiin esillä oleviin teemoihin ja vastattiin aiheesta nousseeseen kiinnostukseen suoraan. Toteutus vietiin mahdollisimman lähelle käytäntöä toteuttamalla ideoita ja suunnitelmia heti talkoilla ja työpajoissa.

Hankkeessa keskeistä oli tapa tarttua ajankohtaisiin aiheisiin ja teemoihin nopeasti ja innovatiivisesti. Havaitaan akuutti tarve, on ajankohtainen aihe, laaditaan suunnitelma, toteutetaan toimenpide. Näin hankkeen toimenpiteet saatiin keskitettyä tehokkaasti sellaisille alueille ja kohderyhmille, joilla oli ajankohtaista tarvetta ja kiinnostuneita toimijoita.

Hanketta toteutti ProAgria Etelä-Savo, Etelä-Savon Maa- ja kotitalousnaiset yhdessä ProAgria Keski-Suomen, Keski-Suomen maa- ja kotitalousnaisten kanssa. Hankkeen toiminta-aika oli 1.9.2015 – 30.9.2019. Hankkeelle haettiin kaksi jatkoaikaa. Hankkeen rahoittivat Euroopan Unionin maaseudun kehittämisen maatalousrahasto ja Etelä-Savon ja Keski-Suomen ELY-keskukset.

4. Raportti

4.1 Hankkeen tavoitteet

a. Ylemmän tason tavoitteet, joiden osa hanke on

Hankkeella haluttiin lisätä yleistä tietoisuutta kulttuuriympäristöstä ja sen arvostusta sekä innostaa alueiden asukkaita, maanomistajia, viljelijöitä, yhdistyksiä, yrityksiä ja muita toimijoita hoitamaan kulttuuriympäristöä sekä hyödyntämään sitä yritystoiminnassa.

Matkailun oheistuotteena matkailijat arvostavat aitoja elämyksiä ja aitoja tarinoita. Maakuntien rikas, mutta huonosti tunnettu kulttuuriympäristö voi niitä tarjota. Maankäytön suunnittelussa ja kuntien päätöksenteossa/paikallispolitiikassa yksittäisten kulttuuriympäristön piirteiden ympärillä tai yksittäisen rakennuksen ympärillä käydään kiivaita keskusteluita usein juuri silloin, kun piirteiden arvoa ei tunneta. Tietoisuus kulttuuriympäristön arvoista ja mahdollisuuksista vähentää kiistoja.

Hankkeen keskeinen toimintatapa oli tarttua ajankohtaisiin aiheisiin ja teemoihin nopeasti ja innovatiivisesti. Havaitaan akuutti tarve, laaditaan suunnitelma, toteutetaan toimenpide. Näin hankkeen toimenpiteet saatiin keskitettyä tehokkaasti sellaisille alueille ja kohderyhmille, joilla oli ajankohtaista tarvetta ja kiinnostuneita toimijoita.

Maaseudun kulttuurimaisemaa sekä rakennettua ympäristöä hoitamalla ja kunnostamalla vahvistetaan alueen identiteettiä ja parannetaan maaseutukylien viihtyisyyttä ja vetovoimaisuutta sekä luodaan edellytyksiä kylien elinkeinopohjan laajentamiselle. Paikallisen historian ja kulttuurin esiintuominen ja hyödyntäminen vahvistavat maaseudun asukkaiden vuorovaikutusta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Myös tieto alueiden hoitotavoista ja rahoitusmahdollisuuksista esim. perinnebiotooppien ja muiden luonnonlaitumien osalta oli tärkeä osa tätä kokonaisuutta. Perinnebiotooppien hoitotietoa suunnattiin erityisesti yhdistyksille, jotka jäävät maaseutuohjelman NEUVO 2020-järjestelmän ulkopuolelle.

b. Hankkeen tavoitteet (indikaattorit)

Tuettujen infotilaisuuksien lukumäärä (**Infot, tapahtumat ja työpajat**)

Tavoitetaso koko hanke **100 kpl** - toteutunut raportointiajanjaksolla 1.9.2015-30.9.2019 **174 kpl**

Tuettujen esittelytilaisuuksien (demonstraatio) lukumäärä (**Retket, talkoot, suunnitelmat**)

Tavoitetaso koko hanke **22 kpl** - toteutunut raportointiajanjaksolla 1.9.2015-30.9.2019 **37 kpl**

Julkaistun materiaalin (sis. verkkojulkaisut) lukumäärä (**Opaskirjat ja laajemmat julkaisut**)

Tavoitetaso koko hanke **6 kpl** - toteutunut raportointiajanjaksolla 1.9.2015-30.9.2019 **20 kpl**

4.2. Hankkeen toteutus

Hanketta toteutettiin järjestämällä kysyntää vastaavaa tiedotusta, tapahtumia ja työpajoja mahdollisimman laajalla alueella ympäri kumpaakin maakuntaa sekä myös tarjoamalla ja synnyttämällä kulttuuriympäristötietouden kysyntää. Toimenpiteillä tartuttiin esillä oleviin teemoihin ja vastattiin aiheesta nousseeseen kiinnostukseen suoraan. Toteutus vietiin mahdollisimman lähelle käytäntöä toteuttamalla ideoita ja suunnitelmia heti talkoilla ja työpajoissa.

Hanketta toteutettiin resursseja säästävasti organisoimalla matkustusta niin, että vältettiin turhia matkoja. Tiedotustoimenpiteitä yhdistettiin muiden tahojen järjestämiin tapahtumiin, jolloin sekä toimittiin resurssitehokkaammin että saatiin aikaan enemmän näkyvyyttä. Hankkeen toimenpiteillä kannustettiin kehittämään palvelutuotantoa, joka perustuu ympäristön aineettomaan hyödyntämiseen ja luo samalla kestävä pohjan kulttuuriympäristöjen säilymiselle ja sosiaalisten arvojen säilymiselle sukupolvelta toiselle. Samalla tuetaan taloudellista kestävä kehitystä luomalla uutta liiketoimintaa.

a. Toimenpiteet

Infot, tapahtumat ja työpajat 100 kpl, toteutunut 174 kpl

Esittelytilaisuudet (retket, talkoot, suunnitelmat) yht. 22 kpl, toteutunut 37 kpl

Julkaisut hankkeen jälkeiseen käyttöön, painettu materiaali ja verkkoaineisto 6 kpl, toteutunut 20 kpl

Viestintätoimenpiteet

Pääasiallisia viestintäkanavia olivat maakunta- ja paikallislehdet, sosiaalinen media (Facebook) ja organisaation omat nettisivut sekä Aito Maaseutu-sivusto (Keski-Suomi) ja Maaseutukuriiri (Etelä-Savo). Kohdennetuille ryhmille lähetettiin myös joukkokirjeitä ja -sähköposteja eri aihealueista ja hankkeen tapahtumista. Myös kuntien ja paikallislehtien tapahtumasivuille tehtiin tapahtumailmoituksia sekä eri organisaatioiden ja tapahtumien verkko- ja fb-sivuille, kuten Luonnon Päivien tapahtumakalenteri, Euroopan kulttuuriympäristön päivien tapahtumakalenteri, Mikkeli-Seura, Kalevalaiset Naiset ja Pyhän Olavin kiltä.

Kaikki hankkeessa syntyneet julkaisut ja tiedotusmateriaali on koottu organisaation omille nettisivuille ja mahdollisuuksien mukaan Aito Maaseutu -sivustolle, josta ne ovat käytettävissä hankkeen loppumisen jälkeenkin.

Hankkeelle laadittiin erillinen viestintäsuunnitelma, jota tarkennettiin tarpeiden mukaan hankkeen edetessä. Hankkeen toiminta sai lukuisia mediaosumia lehdissä, radiossa ja TV:ssä (LIITE 5).

b. Aikataulu

Hanke toteutui laaditun aikataulun mukaisesti. Kaikki hankkeen tavoiteosa-alueet toteutuivat. Tiedotustoimenpiteitä tehtiin, tapahtumia järjestettiin, yhteistyö toisten toimijoiden ja hankkeiden kanssa käynnistettiin sekä erilaisia selvityksiä, mallinnuksia ja julkaisuja laadittiin tavoiteaikataulussa molemmissa maakunnissa.

c. Resurssit

ProAgria Etelä-Savossa toimi osa-aikainen projektipäällikkö ja hankehenkilöitä asiantuntija-, hankehallinto- ja hankesihteeritehtävissä. ProAgria Keski-Suomessa/MKN Maa- ja kotitalousnaisilla toimi samoin osa-aikaisia hankehenkilöitä.

Kolmivuotiseen hankkeeseen oli Etelä-Savolle resurssoitu 5,08 henkilötyövuotta ja Keski-Suomeen 3,24 htv, yhteensä 8,32 htv. Hankkeessa toteutui yhteensä 10,14 henkilötyövuotta.

d. Toteutuksen organisaatio

Projektiryhmä

Hankkeen **projektiryhmä** koostui hankkeessa työskentelevistä projektihenkilöistä.

ProAgria Etelä-Savo ry

Leena Lahdenvesi-Korhonen maisema-asiantuntija, hankevastaava 31.8.2016 asti

Saara Ryhänen	maisema- ja ympäristöasiantuntija, hankevastaava 1.9.2016 alkaen
Suvi Korhonen	yrittäjäasiantuntija 31.10.2018 asti
Eeva Puustjärvi	maisema- ja ympäristöasiantuntija 1.10.2016 – 31.10.2018
Mervi Kukkonen	ruoka-asiantuntija, järjestövästava
Laura Suomi	harjoittelija, maisema-arkkitehti (kartanopuutarhat) 1.6.-30.9.2017 ja 1.10.-30.11.2017
Tarja Pajari	yrittäjäasiantuntija

ProAgria Keski-Suomi ry

Paula Salonen	maiseman- ja luonnonhoidon asiantuntija, toimivapaalla 1.2.2016 – 1.7.2017 sekä 2.5.2018 alk.
Eeva-Liisa Neuvonen	maiseman- ja luonnonhoidon asiantuntija 11.1.2016 -
Eeva-Liisa Kivimäki	yrittäjäasiantuntija
Mirja Pummila	yrittäjäasiantuntija
Kirsi Koskela	maiseman- ja luonnonhoidon asiantuntija 26.9.2016 – 17.8.2017 ja 9.4.2018 – 30.11.2018.

Maakunnalliset työryhmät

Hankkeessa toimi **maakunnalliset työryhmät**, joiden kokoonpano käsitti mahdollisimman kattavasti maakuntien kulttuuriympäristötoimijoiden kenttää sekä myös yritystoimintaa. Työryhmien tarkoitus oli aktiivisesti ideoida hankkeen toimintaa alan ajankohtaisuus huomioiden. Työryhmiin voitiin kutsua vierailijoiksi myös muita perusryhmiin nimettyjen asiantuntijoiden lisäksi, aina ajankohtaisuuksien ja erityisosaamisen vaatimassa tilanteessa. Työryhmät kokoontuivat aina tarve-/aihelähtöisesti.

Etelä-Savon työryhmä

Etelä-Savon työryhmä kokoontui 25.2.2016. Mukana olivat Toni Degerlund (Veejjakaja ry), Eveliina Könttä (Mikkelin kaupunki), Sirpa Peltonen (Etelä-Savon ELY-keskus), Aarno Tervonen (Metsähallitus), Susanna Lahdensalo (Metsähallitus), Saara Ryhänen, Suvi Korhonen ja Leena Lahdenvesi-Korhonen.

Keski-Suomen työryhmä

Keski-Suomen työryhmä, osallistujat 25.1.2016: Kaisa Raatikainen (JyU), Reena Laukkanen-Abbey (K-S Kylät), Päivi Andersson (K-S Museo), Pirjo Sojakka (K-S Museo), Päivi Halinen (K-S ELY), Ilona Helle (K-S ELY), Riitta Raatikainen (Metsäkeskus), Eeva-Liisa Kivimäki, Paula Salonen ja Eeva-Liisa Neuvonen.

Keski-Suomen työryhmä, osallistujat 17.11.2016: Liisa Bergius, (Keski-Suomen Liitto), Päivi Andersson, (Keski-Suomen museo), Kaisa Raatikainen (Jyväskylän yliopisto), Liisa Horppila-Jämsä (Keski-Suomen ELY-keskus), Sirpa Hernesmaa (POKE), Jenni Tiainen (Sykettä-hanke), Kirsi Koskela (Keski-Suomen maa- ja kotitalousnaiset)

Keski-Suomen työryhmä 12.12.2017, osallistujat: Liisa Bergius, (Keski-Suomen Liitto), Päivi Andersson, (Keski-Suomen museo), Miikka Kumpulainen (Keski-Suomen museo), Liisa Horppila-Jämsä (Keski-Suomen ELY-keskus).

e. Kustannukset ja rahoitus

Hankkeen hyväksytty kokonaiskustannusarvio oli 593 926,48 euroa, josta ProAgria Etelä-Savon osuus oli 365 104 euroa ja ProAgria Keski-Suomen osuus 228 822 euroa. Rahoituksena oli 100 %:n tuki. Hanke toteutui lähes kustannusarvion mukaisesti. Hankkeen kokonaiskustannukset hankkeen ajalta olivat noin 586 000 euroa. Summa sisältää arvion myöhemmin maksettavista lomapalkoista.

f. Raportointi ja seuranta

Hankevastaava seurasi hankkeen kustannusten ja tuntien kertymistä neljännesvuosittain pääkirjasta ja kuukausittain projektihenkilöiden työaikaraporteista. Tukipalveluiden koostamaa monitahoisempaa kustannus- ja tuntikoostetta tarkasteltiin laajemmalla projektihenkilöryhmällä neljännesvuosittain.

Hankkeessa laadittiin väliraportti jokaiselta maksuhakemusjaksolta sekä loppuraportti. Väliraportissa tarkasteltiin kyseisen kauden toimenpiteitä, resursseja, kustannuksia ja rahoitusta suhteessa tukipäätöksellä hyväksytyyn suunnitelmaan. Loppuraportissa tarkastellaan lisäksi tavoitteiden toteutumista ja hankkeen tuloksia ja vaikutuksia.

Indikaattorit eli seurantatiedot koottiin kerran vuodessa vuoden viimeisenä päivänä (31.12.) toteutuneen tilanteen mukaisena. Seurantatiedot ilmoitettiin Hyrrässä seuraavan vuoden tammikuun loppuun mennessä.

Hankkeen asiakirjat arkistoidaan 10 vuotta tuen viimeisen erän maksamisesta sekä kolme vuotta Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman viimeisestä komission suorittamasta maksusta. Hankkeen mediaseurannan tallentamisesta vastasi hankkeen hallinnoija. Mediaseurannan materiaalit koottiin maakunnittain.

Ohjausryhmä

Hankkeen **ohjausryhmä** kutsuttiin koolle kaksi kertaa vuodessa. Ohjausryhmään kuuluivat:

- Ossi Tuuliainen, rahoittajan edustaja, Etelä-Savon ELY-keskus
- Ilona Helle, Keski-Suomen ELY-keskus 31.3.2016 asti/ Liisa Horppila-Jämsä 1.4.2016 alkaen
- Liisa Bergius, Keski-Suomen ELY-keskus 30.9.2016 asti/ Satu Karjalainen 1.11.2016 alkaen
- Satu Karjalainen, Etelä-Savon ELY-keskus 31.10.2016 asti/ Sirpa Peltonen 1.11.2016 alkaen
- Anssi Gynther, Veejjakaja ry
- Jukka Siikonen, Kangasniemen kunta
- Miikka Kumpulainen, Keski-Suomen museo
- Leena Pajala, Keski-Suomen Liitto
- Hannu Laitinen, ProAgria Keski-Suomi ry
- Pekka Häkkinen, ProAgria Etelä-Savo ry
- Leena Lahdenvesi-Korhonen, ProAgria Etelä-Savo ry, MKN Maa- ja kotitalousnaiset (31.8.2016 asti)
- Saara Ryhänen, ProAgria Etelä-Savo ry, MKN Maa- ja kotitalousnaiset (1.9.2016 alkaen)

g. Toteutusolelutukset ja riskit

Hanke toteutui suunnitellusti. Henkilöstön vaihtuvuuteen liittyy aina tiettyjä riskejä, mutta koska hanketta toteutti molemmissa ProAgria Keskuksissa useampi henkilö, perehdyttäminen onnistui sujuvasti ja hankkeen jatkuminen oli turvattua. Myös huolelliset rekrytoinnit takasivat hankkeen toiminnan jatkumisen tavoitteiden mukaisesti.

4.3 Yhteistyökumppanit

Hankkeen kiinteinä yhteistyökumppaneina toimivat Etelä-Savon ja Keski-Suomen ELY-keskukset, Metsähallituksen Etelä-Suomen luontopalvelut, Keski-Suomen Museo, Savonlinnan maakuntamuseo, Keski-Suomen liitto sekä Etelä-Savon maakuntaliitto. Yhteistyökumppaneiden kanssa perustettiin molempiin maakuntiin erilliset yhteistyöryhmät. Muita keskeisiä yhteistyötahoja olivat rakennusperintöön ja rakennusperinnön hoitoon keskittyneet yhdistykset sekä yksittäiset toimijat. Lisäksi keskeisessä yhteistyöroolissa olivat alueiden kunnat, seurakunnat, toimintaryhmät, MTK ja MTK-yhdistykset, kyläyhdistykset ja Maa- ja kotitalousseurat ja 4H-yhdistykset. Yhteistyötä tehtiin myös toteuttajaorganisaatioiden omien hankkeiden kanssa. ProAgria Etelä-Savon hankkeet Ravinnepiika, Tunne asiakkaasi - palvele kilpailukykyisemmin, Lihaa Etelä-Savosta, Menesty Maidolla, Kilpailukykyä kasviyrityksiin KIPAKKA, ProYritys, Unelmakauppa - elintarvikkeesta euroja sekä Yhteistyöllä synergiaa ja kannattavaa energiantuotantoa YSKE. ProAgria Keski-Suomen hankkeet Luonnosta lautaselle LUOLA sekä Luomuliiketoiminnan kehittäminen Keski-Suomessa LuomuKS.

Liitteessä 6. on lisäksi lueteltu kaikki muut hankkeen tapahtumiin ja toimintaan osallistuneet yhteistyökumppanit.

4.4 Tulokset ja vaikutukset

4.4.1 Toiminta ja tavoitteiden toteutuminen tiiviisti

KYNÄ-hankkeen toiminta oli yleishyödyllistä, kaikille avointa ja maksutonta sekä yhteistyölähtöistä. Toimintaa toteutettiin yhteistyössä useiden tahojen, organisaatioiden, hankkeiden, yritysten, yhdistysten ja yksityishenkilöiden kanssa (LIITE 6). Hankkeen toimijat olivat mukana mm. molempien maakuntien kulttuuriympäristön yhteistyöryhmissä. Hankkeen kohderyhmiä olivat maaseudun asukkaat, maanomistajat, viljelijät, yhdistykset, yritykset ja muut toimijat. Hanke toimi erilaisten väestöryhmien parissa, mm. peruskoulun ala- ja yläkoululaisten, yrittäjien, vanhusten ja maahanmuuttajien kanssa.

Hankkeen toimenpiteinä olivat infot, tapahtumat, talkoot, työpajat, pienimuotoiset suunnitelmat, retket ja julkaisut sekä muu viestintä. Hankkeen teemoja olivat maisema-alueet ja RKY-alueet, maisemanhoito, maiseman tuotteistaminen, kulttuuriympäristö, kulttuuriperintö, rakennusperintö, muinaisjäännökset, perinnebiotoopit, vieraslajit, kulttuuriympäristökasvatus ja viestintä.

Hankkeen toimintatapoihin kuului ajankohtaisiin aiheisiin tarttuminen nopeasti. Kun havaittiin akuutti tarve tai saatiin yhteydenotto, siihen vastattiin nopeasti ja pystyttiin varsin lyhyelläkin varoitusajalla reagoimaan; laatimaan suunnitelma, järjestämään tilaisuus tai toteuttamaan toimenpide. Näin hankkeen toimintaa saatiin

kohdennettua tehokkaasti sellaisille alueille ja kohderyhmille, joilla on ajankohtaista tarvetta ja kiinnostuneita toimijoita.

Moni hankkeen tapahtuma saikin alkunsa kentältä tulleesta toiveesta tehdä yhteistyötä. Yhdessä lähdettiin miettimään mikä olisi paras keino tavoitteiden ja toiveiden toteuttamiseen. Esimerkkeinä tästä Juvan Kaskiin maisemanhoitoalueen edistäminen ja Mäntyharjun Toivolan kylän maisemanhoitosuunnitelman laatiminen alueiden asukkaiden toiveesta, sekä Syödään yhdessä –tapahtuma Keuruulla, missä aktiiviset yrittäjät kaipasivat hankkeesta tukea tapahtumajärjestämiseen. ELY-keskusten toiveesta hankkeessa järjestettiin sekä arvokkaiden maisema-alueiden kuulemiseen liittyvät infokiertueet vuonna 2016 että arvokkaiden perinnebiotooppien päivytysinventointeihin liittyviä tiedotustapahtumia vuonna 2019.

Hankkeen toiminta sai paljon mediahuomiota lehdissä, radiossa ja jopa TV:ssä, mikä entisestään lisäsi toiminnan vaikuttavuutta (LIITE 5)

KYNÄ-hankkeen tavoitteina oli:

1. lisätä yleistä tietoisuutta kulttuuriympäristöstä ja lisätä sen arvostusta

Hankkeessa pidettiin useita eri teemaisia infotilaisuuksia, järjestettiin retkiä ja tuotettiin artikkeleita, painettuja julkaisuja sekä nettikarttasivustot, jotka tuovat inventoitua kulttuuriympäristötietoa kaikkien saataville. Hankkeen tilaisuudet olivat suosittuja ja julkaisut ovat kiinnostaneet laajasti ja saaneet paljon kiitosta. Monet tapahtumiin osallistujat olivat kiinnostuneita tuntemaan omaa lähiympäristöään paremmin ja toisaalta toivat omaa paikallistuntemustaan esille tilaisuuksissa.

Maankäytön suunnittelussa ja kuntien päätöksenteossa/paikallispolitiikassa tietoisuus kulttuuriympäristön arvoista ja mahdollisuuksista vähentää kiistoja. KYNÄ pyrki edistämään myös kulttuuriympäristötiedon välittymistä päätöksentekoon. Hankkeen ohjausryhmään ja sidosryhmiin kuului kuntien edustajia. Hankejulkaisuja postitettiin sekä jaettiin heille tapaamisten yhteydessä. Hankkeessa tehdyt kulttuuriympäristön nettikarttasivustot auttavat jakamaan tietoa myös kuntien päättäjille. Esimerkiksi Etelä-Savossa KYNÄ oli mukana järjestämässä kuntapäättäjille ja kuluttajille suunnattua retkeilyä valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle Mikkelin Haukivuoren Saksalanharjun alueelle.

Hankkeen tapahtumissa, kuten esimerkiksi retkillä tai koululaistyöpajoissa tulikin tunne, että ihmisten silmät ovat avautuneet kulttuuriympäristölle.

2. innostaa hoitamaan kulttuuriympäristöä

Maaseudun kulttuurimaisemaa ja rakennettua ympäristöä hoitamalla ja kunnostamalla vahvistetaan alueen identiteettiä sekä parannetaan maaseutukylien viihtyisyyttä ja vetovoimaisuutta. Paikallisen historian ja kulttuurin esiintuominen ja hyödyntäminen vahvistavat maaseudun asukkaiden vuorovaikutusta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhdessä toteutetut talkoot ovat lisänneet yhteisöllisyyttä, viihtyisyyttä ja vetovoimaa. Infot, retket ja työpajat ovat kasvattaneet ja voimistaneet tietoa kulttuuriympäristön arvoista sekä paikallisidentiteetistä mikä lisää myös yhteisöllisyyttä. Hankkeen tilaisuuksiin osallistuneet ihmiset olivat kiinnostuneita lähiympäristönsä hoitamisesta ja halusivat tietää, miten kulttuuriympäristön hoitoon voisi saada enemmän resursseja, niin työvoimaa kuin rahaakin. Hankkeen maisemanhoitotalkoisiin, kuten perinnebiotooppi-, riukuaita- ja vieraslajitalkoisiin, osallistuttiin hyvin. Hankkeen edesauttamana maisemanhoitoa toteutettiin omaehtoisesti monilla kylillä.

3. edistää kulttuuriympäristön hyödyntämistä yritystoiminnassa

Hoidettu maaseudun kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö vahvistavat alueen identiteettiä sekä parantavat maaseutukylien viihtyisyyttä ja vetovoimaisuutta, mikä luo edellytyksiä kylien palveluiden

säilymiselle ja elinkeinopohjan laajentamiselle. Tiedonsaanti kulttuuriympäristöistä sekä yrittäjätarinoiden kuulemiseen auttaa synnyttämään yhteistyötä, verkostoitumista ja uutta yritystoimintaa.

Hankkeessa mm. kerättiin arvokasta tietoa kartanoiden ja säätyläistalojen puutarhoista, jotta yrittäjät voisivat hyödyntää tietoa puutarhojen hoidossa ja hyödyntää puutarhoja osana yritystoimintaa. Hankkeen kulttuuriympäristöretkillä käytiin tutustumassa kohteisiin, joissa kulttuuriympäristö on otettu huomioon yritystoiminnan osana.

Hankkeessa pidettyjen työpajojen ja infojen tavoitteena oli kertoa miten kulttuuriympäristöjä voi hyödyntää. Esimerkiksi matkailijat arvostavat aitoja elämyksiä ja aitoja tarinoita, joita paikallinen kulttuuriympäristö voi tarjota. Hyvänä esimerkkinä ovat paimenlomainfot, joista on oltu erittäin kiinnostuneita. Infojen myötä yrittäjät ovat lähteneet toteuttamaan toimintaa omissa yrityksissään.

Euroopan kulttuuriympäristöpäivän retki Pieksämäelle Sylvi Kekkosen puistoon, Pieksämäen veturitalleille ja Haapakosken ruukkiin 7.9.2019. Kuva: Jaana Ruotsalainen

4.4.2 Toiminnan vaikuttavuus lukuina

Hankkeessa järjestettiin yhteensä 211 tapahtumaa joko omana työnä tai olemalla mukana toisten järjestämissä tilaisuuksissa. Hankkeen toimintaan osallistui ainakin 3697 henkilöä (osallistujamäärässä eivät ole mukana suur tapahtumien kävijät, kuten messut, joissa hankkeen osastolla kävijöiden määrää oli hyvin hankala arvioida (LIITTEET 1 ja 2). Erilaisia yhteistyötahoja oli hankkeen toiminnan aikana ainakin 179 kpl. Hankkeessa tehtiin yhteensä 185 erilaista viestintätoimenpidettä. (LIITE 4) Hanke keräsi toimintansa aikana

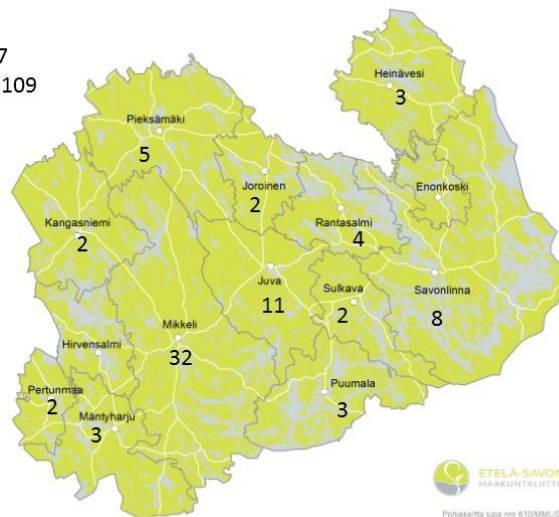
mediaosumia ainakin 77 kpl (LIITE 5). Hankkeella on oma Facebook-sivu, Kulttuuriympäristö näkyväksi KYNÄ, jolla oli tykkääjiä 460 ja seuraajia 491 (tilanne 30.9.2019).

Hankkeen julkaisuja on 20 kpl (LIITE 3). Hankkeessa valmistui kolme opasta, Onnellisia tarinoita, Kymmenen tarinaa kivistä ja Vihreän lumo, joita jokaista otettiin 1000 kpl painos, ja ne löytyvät myös sähköisessä muodossa hankkeen nettisivuilta. Hankkeessa laadittiin kuusi ympäristökasvatustyöpajan aineistoa, Kulttuuriympäristö tutuksi, Talo kuin taideteos, Rakennusperintö pipariksi, Niityn elämää, Väritä kulttuuriympäristö näkyväksi ja Kyläsuunnistus, jotka kaikki löytyvät hankkeen verkkosivuilta sekä ympäristökasvatuksen materiaalikokoelmasta mappa.fi. Lisäksi hankkeessa laadittiin molempiin maakuntiin kulttuuriympäristökohteiden nettikarttasovellukset. Näiden lisäksi muita hankejulkaisuksi laskettavia ovat hankkeen nettisivut, Facebook-sivut, painettu hanke-esite, hankeoppaiden esittelyvideot, KYNÄN toiminta-artikkeli Maaseutukuriirille, tiedotuskirje kartanoille ja pappiloille sekä MAMA-hankkeessa julkaistujen Maisemanhoitokorttien uusintapainos.

Kulttuuriympäristö näkyväksi KYNÄ –hankkeen järjestämien tapahtumien sijoittuminen toiminta-alueen eri kuntiin Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa (pois on jätetty useamman kunnan alueelle tai hankealueen ulkopuolelle suuntautuneet retket ym. tapahtumat)

Etelä-Savo n=77
Keski-Suomi n=109

4.4.3 Toiminnan vaikuttavuus kohderyhmittäin

Hankkeen kohderyhmiä olivat maaseudun asukkaat, maanomistajat, viljelijät, yhdistykset, yritykset ja muut toimijat.

Alueiden asukkaat olivat kiinnostuneita elämyksellisistä tapahtumista ja infoista, he tutustuivat mielellään lähiympäristön kohteisiin ja myös bussiretkillä kauempana sijaitseviin kohteisiin. He olivat kiinnostuneita säilyttämään oman lähiympäristönsä hyvin hoidettuna ja säilyttämään vanhat rakennukset kunnossa. Mm. vieraslajit kiinnostivat monia, ja erilaisten kohteiden hoitoon saatavista rahoituksista tuli kysymyksiä koko hankkeen ajan.

Maanomistajille ja viljelijöille jaettiin tietoa mm. maisemanhoidon ja rakennusperinnön avustuksista. He saivat tietoa omalla kiinteistöllä sijaitsevan kohteen vaikutuksista esim. maatalouden harjoittamiseen.

Tapahtumia järjestettiin myös yhteistyössä viljelijöiden kanssa, esim. heidän omistamillaan kohteilla tai heidän laiduneläimiään hyödyntäen.

Yhdistykset ovat monella kylällä aktiivisia toimijoita; tapahtumien järjestäjiä, vanhojen rakennusten kunnostajia ja maisemanhoitajia. Yhdistysten kanssa yhteistyössä toteutettiin paljon tapahtumia, ne saivat lisää sisältöä tapahtumiinsa sekä markkinointiapua ja KYNÄ hyötyi, kun järjestelyt hoituivat paikallisten toimesta.

Etenkin matkailuyritykset osallistuivat hankkeen tapahtumiin ja olivat kiinnostuneita hyödyntämään kulttuuriympäristöä yritystoiminnassa. Yrittäjät myös jakoivat tietoa kokemuksistaan infoissa. Heidän verkostoitumisestaan edistettiin esimerkiksi Paimenlomien yhteydessä.

Muiden hankkeiden kanssa päästiin tekemään hyvin yhteistyötä. Tapahtumia järjestettiin yhdessä, KYNÄ oli esillä muiden hankkeiden tapahtumissa ja hyödyllistä tietoa jaettiin puolin ja toisin. Kouluissa toteutetut kulttuuriympäristötyöpajat saivat myönteistä palautetta. Työpajan tehtäviä keuhuttiin ja opettajat kertoivat palaavansa aineiston (esim. kartat) ja teemojen pariin vielä myöhemmin opetuksessa. Viranomaisten, kuten ELY-keskusten ja Metsähallituksen kanssa järjestettiin useita tapahtumia

4.4.4. Toiminnan vaikuttavuus teemoittain

KYNÄ-hankkeen teemoja olivat maisema-alueet ja RKY-alueet, maisemanhoito, maiseman tuotteistaminen, kulttuuriympäristö, kulttuuriperintö, rakennusperintö, muinaisjäännökset, perinnebiotoopit, vierasrajit, kulttuuriympäristökasvatus ja viestintä.

1. Maisema-alueet ja RKY-alueet

Hankkeessa tuotiin arvokkaita maisema-alueita ja rakennettuja kulttuuriympäristöjä esille eri tavoin, tavoitteena lisätä tietoutta alueista ja niiden arvoista, ja sitä kautta lisätä niiden arvostusta. Hanke käynnistyi sekä Etelä-Savossa että Keski-Suomessa ELY-keskusten kanssa yhteistyössä järjestetyillä kiertueilla, jotka tiedottivat arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnista ja käynnissä olevasta kuulemisesta.

Bussiretkiä järjestettiin useille maisema-alueille. Esimerkiksi Mikkelin Saksalanharjun valtakunnallisesti arvokkaalle maisema-alueelle suuntautunut kuntapäätäjille ja kuluttajille kohdennettu retki rakensi vuoropuhelua ja toi esille maatalousyrittäjien näkökulmia ja maatilayritysten toimintaedellytyksiä maisema-alueella. Retken aikana päästiin tutustumaan Saksalanharjun maisema-alueen ominaisuuksiin ja erityispiirteisiin, alkaen jääkauden aikaisen drumliinin muodostumisesta nykymuotoisen maanviljelyn ja karjankasvatuksen tarpeiden muokkaamiin tilaympäristöihin. Tapaamiset viljelijöiden kanssa kiinnostivat osallistujia paljon ja viljelijöille esitettiin kysymyksiä laidasta laitaan. Esimerkiksi nykyaikaisen ruuantuotannon mittakaava vaikutti tulevan monelle yllätyksenä. Ajon aikana kuultiin myös Etelä-Savon Maakuntaliiton esitys maakuntakaavan valmistelusta ja maisema-alueista. Kahvilassa järjestetyssä keskustelutilaisuudessa oli Etelä-Savon ELY-keskuksen esitys maisema-alueista. Myös MTK Etelä-Savon, Metsäkeskuksen ja Mikkelin kaupungin edustajat käyttivät puheenvuorot. Tilaisuuden henki oli hyvin myönteinen ja kiinnostunut.

Saksalanharjun retkelle osallistunut Eveliina Könttä, yleiskaavoittaja Mikkeli kaupunki: ”Kiitos eilisestä retkestä, se oli mainio! Eri näkökulmien pohtiminen paikan päällä oli erittäin hyvä idea, itselläkin tuntui aivosolut nytkähtelevän sumuisesta säästä huolimatta. Toivottavasti tällaisia tulee jatkossa lisää.”

Myös valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi ehdolla olevalle Jyväskylän Kuukanpään kulttuurimaisema-alueelle tehtiin retki. Retkellä saatiin tietoa valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja sen merkityksestä, tutustuttiin alueella toimivaan ja viljelymaisemaa ylläpitävään siemenviljelytilaan ja -pakkaamoon sekä Kuukasojan siirtolaisalueeseen, jonne asutettiin Sortavalasta tulleita siirtolaisia.

Retki Jyväskylän Kuukanpään maisema-alueelle, joka on ehdolla valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi. Jyväskylä 22.5.2018. Kuva: Eeva-Liisa Neuvonen

2. Maisemanhoito

KYNÄ-hanke toimi yhteistyössä mm. Metsäkeskuksen Naisenergiaa metsiin -hankkeen kanssa Etelä-Savossa. Naisenergiaa metsiin -hankkeen kuntatapahtumien kierroksella KYNÄ oli mukana Maisemanhoito ja metsät-aiheisella esityksellä neljässä tapahtumassa, joilla tavoitettiin yhteensä 150 metsänomistajanaista. Esityksissä tuotiin esille mm. maisema-alueisiin ja muinaisjäännöksiin liittyviä asioita.

”Moni metsänomistaja on jo tilaisuuksiin ilmoittautumisen yhteydessä ilmaissut kiinnostuksensa maisema-aihetta kohtaan: näyttääkin siltä, että KYNÄ-hankkeen mukanaolo on osaltaan lisännyt Naisenergiaa metsiin -hankkeen tilaisuuksien houkuttelevuutta ja toisaalta tuonut tilaisuuksiin tavallista monipuolisemman ja laajemman osallistujakunnan,” kertoo hankesuunnittelija Tuuli Väkeväinen Metsäkeskuksesta. ”Tilaisuuksien palautekyselyissä kysyttiin myös, mihin tilaisuudet ovat innostaneet osallistujia. Palautetta antaneista 20-30 % on ilmoittanut, että tilaisuus on innostanut heitä maisemanhoitoon.”

Juvan Kaskiin kylä on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ja elinvoimaista maaseutua. Kaskiin kyläläiset ovat aktiivisia oman elinympäristönsä kehittämisessä. He mm. käynnistivät hankkeen luonnonsuojelulain mukaisen maisemanhoitoalueen perustamiseksi Kaskiiseen. Tähän he saivat tukea KYNÄ-hankkeesta, joka järjesti alueella mm. asukasinfoja maisemanhoitoalueista ja hoitosuunnitelmista. Kaskiiseen saatiinkin Ympäristöministeriön rahoittamana maisemanhoitosuunnitelma. Vaikka prosessi ei lopulta johtanut maisemanhoitoalueen perustamiseen, on tuore maisemanhoitosuunnitelma hyvänä pohjana toimenpiteiden suunnittelussa, ja kyläläiset ovat neuvotelleet mm. kunnan, ELY-keskuksen ja leader-toimintaryhmän kanssa toimenpiteiden toteutuksesta ja rahoituksesta. Hoitotoimia on sen pohjalta jo toteutettukin.

”Ilman KYNÄ-hanketta valtakunnallisesti arvokas kylämaisemamme jäisi varmaan hakematta maisemanhoitoalueeksi. Kaikki se perusselvitystyö jäisi kyllä meiltä kyläläisiltä tekemättä. Jokainen meistä, jotka olemme tähän asiaan sitoutuneet, olemme sen verran aktiivista väkeä, ettei meillä riittäisi aika esimerkiksi projektisuunnitelman tekoon.” pohti Marjaana Pajunen, yksi Kaskiin kylän aktiivisista toimijoista. ”Hankesuunnittelija pystyi heti laatimaan aikataululuonnoksen. Tämä antaa ryhtiä hankkeen etenemiselle. On aivan eri juttu, kun mukana on ulkopuolinen henkilö, tällöin hanke lähtee paremmalla otteella etenemään.”

KYNÄn toimijat ja Kaskiin kylän edustajat osallistuivat myös maisemanhoitoalueiden verkostoitumistapaamisiin Seinäjoella ja Simossa.

Toivolan kylällä Mäntyharjulla haluttiin panostaa maisemanhoitoon ja säilyttää perinteisen kylämaiseman arvopiirteet. Aktiiviset Toivolan kesäasukkaat olivat yhteydessä Etelä-Savon ELY-keskukseen ja sitä kautta päädyttiin laatimaan maisemanhoitosuunnitelmaa KYNÄ -hankkeen puitteissa. Rahoitusta hoitotöiden toteuttamiseen asukkaat hakivat hankkeen myötävaikutuksella Etelä-Savon Säästöpankin kulttuurisäätiöltä ja myös saivat sitä. Avustuksen turvin Toivolan kylän perinnemaiseman palauttamishanke voitiin toteuttaa.

”...Puita kaatamalla ja vesakkoa raivaamalla kosken partaalle saatiin tehtyä jälleen mukava levähdyspaikka, josta voi kesäisin pulahtaa vaikka uimaan Hovinlahteen. Ensi kesäksi paikalle tuodaan myös pöytä ja penkki, jonka ääressä matkalaisten on hyvä jälleen syödä eväitään...”
 ”...Pertunmaantien varressa oleva Lahdenhovin komea kiviaita oli jäänyt nuoren männikön peittoon...” ”...Jo alkukesästä puita oli kaadettu niin, että kiviaita saatiin näkymään kokonaisuudessaan tielle. Samalla saatiin raivattua luonnonmuistomerkkinä suojeltu vanha petäjä esiin maisemasta. Nyt komea petäjä toimii Toivolan kylän maamerkinä kaikille tiellä liikkujille...” ”...Opaskylttien pystyttämisen toivotaan houkuttavan sekä kyläläisiä että ohi kulkevia matkalaisia tutustumaan näihin mielenkiintoisiin kylännähtävyyksiin. Kaivannonkosken piknikpaikan ja koskinäkymän auki pitäminen vaatii vuosittaista raivausta. Tässä onkin hyvä paikka uudelle kyläyhdistyksen talkooperinteelle.” Pitäjän uutiset 5.10.2018

Myös Kivijärven Lokakylästä oltiin yhteydessä hankkeeseen, kun siellä haluttiin löytää keinoja maisemanhoitoon ja sitouttaa asukkaita tekemään yhdessä töitä kylän eteen. Hankkeessa ideointiin ja järjestettiin yhdessä asukkaiden kanssa tapahtuma, joka tukee tähän tavoitteeseen pääsemistä. Näe lähiympäristösi uusin silmin -työpajassa tutustuttiin karttojen avulla Lokakylän kulttuuriympäristöön ja kerättiin kartalle kylän parhaita paikkoja, kulttuuri- ja maisemapaikkoja, joihin liittyy tarinoita sekä paikkoja, joita pitäisi kohentaa ja paikkoja, joista on hävinnyt jotain sekä pohdittiin, mitä kylällä on kymmenen vuoden päästä tarjottavana. Osallistujat totesivat tapahtuman päätteeksi:

”...Asiat ovatkin aika hyvin, hylättyjä taloja ei oikeastaan ole eivätkä vieraslajitkaan ole iso ongelma...”

Saarikkaalla Äänekoskella herättiin huomaamaan, että kylä on maakunnallisesti arvokas maisema-alue. KYNÄ-hanke oli mukana Saarikkaan kyläyhdistyksen kokouksessa antamassa ideoita maisemanhoitosuunnitelman tekoa varten. Suunnitelma on työn alla.

Kangasniemen kunnan ja seurakunnan kanssa selvitettiin yhteistyössä niiden maiden osalta mahdollisuuksia maisemanhoitoon laiduntamalla. Yhteistyöhön saatiin mukaan paikallinen maatalousyrittäjä, joka haki erälle kohteista ei-tuotannollista investointikorvausta aloittaakseen siinä lammaslaidunnuksen. Kohteen pisteet eivät riittäneet korvauksen saamiseen, joten aitauskustannusten muodostama pullonkaula tässä tapauksessa esti toteuttamisen loppuun asti. Hanke saattaa kuitenkin edetä myöhemmin, mikäli esimerkiksi ei-tuotannollisten investointikorvausten määrärahoja tulee jatkossa lisää.

Riukuaitatalkoot
Hiidenmaan torpan
pihapiirissä
järjestettiin yhdessä
Metsähallituksen
kanssa 21.5.2016.
Kohde on yksi
Metsähallituksen
paimenlomakohteista.
Kuva: Saara Ryhänen

3. Maiseman tuotteistaminen

Maiseman tuotteistaminen on edelleen melko vieras käsite monille toimijoille. Hankkeessa järjestettiin maaseutumatkailutiloille ja muillekin maaseutuyrityksille useita infoja, joissa kerrottiin maiseman tuotteistuksesta, sekä retkiä, joilla pyrittiin esittelemään eläviä esimerkkejä maiseman tuotteistamista tekevästä yrityksistä ja kohteista. Maiseman tuotteistuksen kautta on mahdollista tuoda maaseutumatkailutiloille ja muillekin maaseutuyrityksille lisäarvoa sekä luoda kokonaan uusia tuotteita ja palveluita. Samalla voidaan lisätä kulttuuriympäristön ja maiseman arvostusta sekä turvata niiden säilymistä.

Hanke järjesti Bisnestä puskista – Massia maisemasta -tuotteistustyöpajan valtakunnallisen Vuoden maisemateko 2016 -palkinnon voittajien, Saarijärven Lehtola-Koskenkylän kyläläisten toivomuksesta. Kylillä oli järjestetty Päivä Onnenlaaksossa -avointen ovien tapahtumia kahtena vuonna. Tilaisuuteen kokoontui suuri joukko Onnenlaakson asukkaita pohtimaan liiketoiminnan mahdollisuuksia työpajan keinoin. Työpajasta haettiin rohkeutta ja ideoita palvelujen tuotteistamiseksi ja tulonlähteiksi.

Matkailuyrityksille ja yksittäisten mökki- ja laidunkohteiden omistajille kehitettiin hankkeessa matkailukonsepti, Paimenlomat, sekä luotiin niille oma ilmoitusalue Laidunpankki.fi-palvelussa. Paimenlomat vastaa Metsähallituksen valtion kohteissa tarjoamia paimenviikkoja, joilla on ollut hurja suosio. Sadat halukkaat ovat jääneet ilman paimenviikkoa, joten yksityisten tarjoamat vaihtoehdot vastaavat tähän kysyntään. Tämä vahvistaa matkailuyritysten ja muiden yrittäjien elinkeinotoimintaa, tuottaa hoidettua maisemaa, lisää luonnon monimuotoisuutta sekä edistää ihmisten hyvinvointia eläinhuollon kautta, samoin kuin laiduneläinten hyvinvointia laidunnuksen kautta. Laidunpankin Paimenlomat-tarjontaan ilmoitettiin kaksi paimenlomakohdetta Keski-Suomessa ja neljä Etelä-Savossa vuonna 2019.

Paimenlomainfoja järjestettiin hankkeessa Etelä-Savon kaksi ja Keski-Suomen puolella yksi. Tilaisuuksissa kerätyn palautteen perusteella aihe on kiinnostava, ajankohtainen ja relevantti. Etelä-Savon toiseen infotapahtumaan osallistuneista (12 vastausta) peräti kahdeksan piti Paimenlomatoiminnan aloittamista omalla tilalla erittäin todennäköisenä ja kolme melko todennäköisenä.

Keski-Suomen Lammaspaimenlomat-infossa oli 20 osallistujaa, joista viidellä oli tilallaan matkailutoimintaa, ja kahdeksan oli lampureita. Matkailutiloista kahdella on ollut lammaspaimentoimintaa, toisella tilalla jo ennen infoa. Toinen tila aloitti toiminnan kesällä 2018 infon jälkeen. Toisella tilalla lampaat ovat omia, toisella vuokralampaita. Lammasloma-asiakkaat ovat pääasiassa perheitä, myös muutamia naisporukoita on ollut. Kolmannella matkailutilalla on vuokralampaita ja vierailijoita tilalla, mutta ei varsinaista lammaslomatoimintaa ainakaan vielä. Lopuilla kahdella matkailutilalla ei ole omia eikä vuokralampaita.

Yhdellä Keski-Suomen Lammaspaimenlomat-infon lampureista on ollut pitempään lampaita Pyhä-Häkin kansallispuistossa, jossa on lammaspaimenlomatoimintaa, nyt sopimus Metsähallituksen kanssa on katkolla ja lampaiden määrä on vähentynyt, joten toiminta hänen lampaidensa kanssa loppunee. Toisen lampurin lampaat olivat matkailutilalla lammaspaimentoiminnassa. Kolmannella lampurilla oli pariskunta kesällä hoitamassa lampaita, mutta maksua vastaan. Viisi lampuria kertoi, että tällä hetkellä ei ole lampaita lammaspaimenlomatoiminnassa. Näistä kahdella ei ole lähiaikoina suunnitelmissa tarjota lammaspaimenlomaa, loput ovat odottavalla kannalla.

Hankkeen järjestämissä Syödään yhdessä kulttuuriympäristössä -tapahtumissa esiteltiin esimerkkejä erilaisissa kulttuuriympäristössä järjestettävistä eri sisältöisistä tapahtumista. Tavoitteena oli tarjota ideoita ja herätellä katsomaan omaa toimintaympäristöä uusin silmin. Sulkavan linnavuorella järjestetty Makuja muinaismaisemassa -elämystapahtuma muinaispukuinen ja -ruokineen sisälsi elämyksellistä ja kokemuksellista historian elävöittämistä ja tarjosi monenlaista tietoa entisajan elämästä. Tapahtumaan osallistuneilta kyselyn mukaan jäi päällimmäisenä mieleen vaikuttavat, upeat maisemat, hyvä ruoka, hyvät, asiantuntevat oppaat, historia ja kiinnostavat rastit. Kysyttäessä, millaisen linnavuoreen liittyvän palvelun he voisivat olla kiinnostuneita ostamaan, eniten vastauksia saivat ruokailu, laiva- ja venekuljetus tai risteily sekä historiaopastus. Ehdotuksissa oli myös mm. työhyvinvointitapahtuma yrityksille, historiallinen näytös ja kännykkäsovellus.

Sulkavan linnavuorella Makuja muinaismaisemassa -tapahtumassa 20.5.2017 esillä oli mm. muinaispukuja. Kuva: Eeva Puustjärvi.

4. Kulttuuriympäristö

Kartanot ja kartanopuutarhat muodostivat yhden hankkeen vahvoista teemoista. Kartanoilla on erityistä historiallista, kulttuurihistoriallista ja maisemallista merkitystä. Lisäksi eteläsavolaisilla kartanoilla on valtakunnallista merkitystä omaperäisenä, maan varsinaisen kartanovyöhykkeen ulkopuolelle syntyneenä kulttuuri-ilmiönä.

Hankkeessa järjestetyllä retkellä tutustuttiin eteläsavolaisten kartanoiden, Tertin, Rouhialan ja Putkilahden, kulttuuriympäristöihin ja miten kartanoiden kulttuuriympäristöjä on lähdetty erilaisin tavoin tuotteistamaan. Keskisuomaiset osallistajat poimivat retkeltä paljon hyviä ideoita oman yritystoimintansa tuotteistamiseen.

Hankkeessa inventoitiin yhteensä 17 säätyläispuutarhaa, joista pääosa Etelä-Savossa ja loput Keski-Suomessa. Inventoinnin tarkoituksena oli nykytilan selvittämisen myötä muodostaa kokonaiskuvaa ja näkemystä puutarhojen mahdollisuuksista: miten alueemme puutarhakulttuuri pystyisi säilyttämään omat ominaispiirteensä samalla mukautuen muuttuvan maailman realiteetteihin ja miten puutarhoja voisi mahdollisesti hyödyntää osana liiketoimintaa. Inventoinnin pohjalta laadittiin julkaisu Vihreän lumo. Julkaisua ja puutarhahistoriaa esiteltiin useissa infotilaisuuksissa. Julkaisu sai hyvin huomiota myös tiedotusvälineissä.

Yhtenä esimerkkinä puutarhan hyödyntämisestä liiketoiminnassa hankkeessa järjestettiin Omenankukkajuhla Rantakylän kartanolla Mikkeliissä kesäkuussa 2018. Suuren suosion saavuttanut tapahtuma etukäteen järjestettyine puutarhataloineen toi yhteen kartanon omistajat ja Mikkelin puutarhaseuran ja sai aikaan mm. sen, että Mikkelin puutarhaseura tarjosi yhteistyöapua kartanon omistajille puutarhan kunnostamisen ja hoidon merkeissä jatkossakin. Lisäksi Mikkelin oppaat otti kesälle 2019 ohjelmistoonsa retket, joissa käyntikohteena on Rantakylän kartano. Tämä mitä ilmeisimmin Omenankukkajuhlan suuren suosion perusteella, sillä aiemmin paikka on ollut käytännössä suljettu ulkopuolisilta.

Hankkeessa laadittiin Kulttuuriympäristökartat Etelä-Savon ja Keski-Suomen arvokkaista kohteista. Niissä esitellään keskitetysti samoilla sivuilla maakuntien perinnebiotoopit, maisema-alueet, kansallismaisemat, maailmanperintökohteet, arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt ja muinaisjäänökset. Kartat ovat paikkatietoaineistoina tarinakarttamuodossa verkossa kaikkien selattavina osoitteissa:

www.maajakotitalousnaiset.fi/kulttuuriymparistokartta/ES ja

www.maajakotitalousnaiset.fi/kulttuuriymparistokartta/KS

Nettikarttasivustoista saatu palaute on ollut pelkästään myönteistä. Sivusto on lisännyt ihmisten mahdollisuuksia löytää tietoa oman alueensa kulttuuriympäristökohteista ja niiden arvoista. Yhdelle sivustolle koottu laaja aineisto helpottaa tiedon löytämistä ja tällaiselle yhteenvedolle on ollut selkeästi tarvetta. Nettikartat saivat huomiota useissa tiedotusvälineissä, ja suoraa palautetta saimme mm. paikkatietoasiantuntijalta:

”Näyttää tosi hienolta!”

Kulttuuriympäristökarttojen innoittamana myös Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan alueelle on haettu hankerahoitusta vastaavanlaisten kulttuuriympäristökarttojen laatimiseksi.

Hankkeen omien kulttuuriympäristökarttojen lisäksi eri yhteyksissä tiedotettiin mm. Etelä-Savon ELY-keskuksen ja Etelä-Savon Maakuntaliiton ylläpitämästä kulttuuriympäristötietokannasta www.esku.fi sekä lukuisista muista eri viranomaistoimijoiden ylläpitämistä sivustoista.

Geokätköilyä kulttuuriympäristössä -tapahtumassa tarjottiin tietoa geokätköilyn harrastamisesta ja siitä, miten kulttuuriympäristön geokätköjä voi hyödyntää yhdistysten toiminnassa, kylän markkinoinnissa, osana yrityksen ohjelmalveluita tai luontoretken suunnittelussa.

Laidunnus on yksi tapa hoitaa kulttuuriympäristöä ja sopii paitsi maaseudulle, myös urbaanimpaan ympäristöön. Se lähentää myös maaseudun ja kaupungin asukkaita toisiinsa ja vähentää vastakkainasettelua. Otavan koulutilan ystävät ry, joka toimii Mikkeliissä, entisen Otavan maatalousoppilaitoksen maisemissa, arvokkaassa kulttuuriympäristössä, järjestää monenlaisia tapahtumia. Osana Kulttuurinavetta – tapahtumasarjaa kesällä 2016 vietettiin tapahtumapäivää Karja-teemalla. Ohjelmassa oli esitelmä kyytöistä koulutilalla, nähtävillä karjanhoidon historiaa ja KYNÄ-hankkeen osuutena aidaton paimennusnäytös. Otavan näytöksen pohjalta kirjoitettiin myöhemmin hanketyönä artikkeli aidattomasta laidunnuksesta Paimenpostinimiseen paimenkoirayhdistyksen julkaisuun.

”KYNÄ-hankkeen aidattoman paimennuksen näytös tarjosi tuohon teemasunnuntaihin sen tärkeimmän osan, eli elävät eläimet ja niiden ammattikäyttöön tutustumisen” kiittelee Kerttu Hakala Otavan koulutilan ystävistä.

Aidatonta laidunnusta esiteltiin myös vuonna 2017 Mikkeliissä Kokkovouren niityllä, missä kaatosateesta huolimatta kävi yli 40 ihmistä tutustumassa paimenkoirien työskentelyyn, laiduntaviin lampaisiin ja perinnebiotooppien hoitoon. Etelä-Savon ELY-keskus viestintäharjoittelija teki tapahtumasta videon, joka löytyy: https://www.youtube.com/watch?v=Nv960EhFI_Q

Aidattoman laidunnuksen näytös Mikkelin Otavassa 3.7.2016. Kuva: Leena Lahdenvesi-Korhonen

5. Kulttuuriperintö, tapahtumapaikat, ruokakulttuuri

Hankkeessa tuotiin esille myös aineetonta kulttuuriperintöä. Esimerkiksi edellä mainitut Syödään yhdessä kulttuuriympäristössä -tapahtumat järjestettiin paikoissa, jotka liittyivät autenttisesti esillä oleviin teemoihin. Savonlinnassa tuotiin esille kekriperinnettä viettämällä syksyistä Mikonpäivää lammastilalla. Siellä mm. käyskenneltiin laidunmaisemissa kuulemassa asiaa perinnebiotoopeista ja maisemanhoidosta sekä Mikonpäivän ja kekrin vieton perinteistä. Perinteisestä lammaskaalista nykymenoon tuunatut lammashodarit coleslaw’lla nautittiin lampolaan katettuina.

Juvalla tarjoiittiin kestikievariperinnettä ja sota-ajan muistoja Kaskiin kestikievarin kahvipidoissa. Hiismäen kestikievariemännän arkistoidut reseptit otettiin käyttöön, ja kahvipöydän antimien lisäksi tutustuttiin Kaskiin arvokkaan maisema-alueen piirteisiin sekä kuultiin talon nykyisen nuorenparin lukemana koskettavaa

sota-ajan kirjeenvaihtoa rintamalla olevan isännän ja kotona maatilaa viljelevän emännän välillä. Tapahtuman seurauksena Hiismäen tilan väki mm. suunnittelee kestikievarin reseptien julkaisemista tai muuta jatkoehdyntämistä.

Mikkelissä esiteltiin omenanjalostukseen ja kartanopuutarhoihin liittyvää perinnettä Omenankukkujuhlassa Rantakylän kartanolla. Kartanokierroksella sai tietoa kartanon historiasta ja puutarhakierroksella kuultiin mm. Grenmanin ja muidenkin yhä tuotannossa olevien omenalajikkeiden synnystä sekä nähtiin yhä edelleen hengissä olevia ja hedelmääkin kantavia 150-vuotiaita kantapuita, joista jalostus aikanaan lähti käyntiin. Puutarhassa nautittiin kahvitarjoiluista vanhojen puiden katveessa, ja runopolulla oli mahdollisuus nauttia myös puutarhalyriikasta.

Lisäksi Sulkavan linnavuorella luonnon keskellä järjestettiin edellä mainittu Makuja muinaismaisemassa -elämystapahtuma, jossa ruokana oli naurishaudikkaita, järvikalakeittoa ja jälkiruoaksi rukiista mustikkakukkoa.

Keuruulla syötiin yhdessä uutispuuroa ja lettuja sekä tutustuttiin alueen kulttuuriympäristöön rastitehtävän kautta ja tutustuttiin muinaismuistolailla suojeltuun Jylkynkiveen ja siihen liittyvään isonvihan aikaiseen tarinaan, joka päättyi myöhemmin myös Kymmenen tarinaa kivistä -julkaisuun.

Ruokakulttuuri osana kulttuuriympäristöämme -tilaisuudessa Pihtiputaalla havainnollistettiin yrittäjäpuheenvuorojen kautta, miten ruokakulttuuri ja kulttuuriympäristö liittyvät yhteen. Päivän aikana myös valmistettiin ja maisteltiin korvikekahvia.

Honkolan koululla Äänekoskella vietettiin Vanhan ajan koulupäivää leipoen litukkarieskaa ja leikkien perinneleikkejä. Pihalla istutettiin omenapuita ja marjapensaita. Koulu täytti 80-vuotta ja koulun historiaa käytiin läpi vanhojen kuvien ja entisten oppilaiden tarinoiden kautta.

Juvalla Kaskiin kestikievarin kahvipidoissa 9.7.2018 kahvipöytään oli katettu Hiismäen kestikievarinemännän resepteillä toteutetut tarjoilut. Kuva: Eeva Puustjärvi

6. Rakennusperintö

Hankkeen julkaisuista Onnellisia tarinoita – Rakennusten uusi elämä käsittelee maaseudun vanhojen, alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poistuneiden rakennusten uusiokäyttöä Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa. Julkaisussa esitellään eri tyyppisiä rakennuksia, joilla on eri tyyppistä käyttöä ja toimintaa, sekä haastatellaan niiden omistajia. Elävien esimerkkien avulla halutaan antaa ideoita ja uskoa myös muille

vanhojen rakennusten omistajille. Julkaisun julkistamistilaisuuksissa Pieksämäellä ja Viitasaarella annettiin myös tietoa rakennusperinnön hoitoavustuksista ja muista avustuksista.

”Entistämisavustusta vuonna 2018 myönnettiin viidelle ja kaksi niistä oli juuri Pihtiputaan ja Viitasaaren alueelta. Viitasaaren avustuskohteen omistaja oli mukana Viitasaaren Avustusinfossa ja sen neuvontaklinikassa” Päivi Andersson, Keski-Suomen museo

KYNÄ järjesti useita Rakennusperintö pipariksi -aiheisia koululaistapahtumia eri kunnissa joulun alla kahtena vuotena. Aiheena oli omassa lähiympäristössä sijaitseviin rakennusperintökohteisiin tutustuminen ja aiheen elävöittäminen piparinleivonnan kautta. Tästä laadittiin oppimateriaalia mappa.fi-sivuille nimellä Rakennusperintö pipariksi. Keski-Suomessa Jyväskylän Vesangan koululla järjestetty piparipaja uutisoitiin mm. YLEn valtakunnan uutislähetyksessä ja se löytyy myös YLE Areenasta <https://areena.yle.fi/1-50024951>.

Yhdessä Mikkelin Lyseon kuvaamataidon opettajan ja yläkoululaisten kanssa KYNÄ järjesti Talo kuin taideteos -opetuskokonaisuuden, johon integroitiin eri oppiaineiden, kuten esimerkiksi historian sisältöjä. Tavoitteena oli, että oppilaat oppivat tunnistamaan paremmin kotiseutunsa kulttuuriympäristön piirteitä. Rakennusperintöön tutustuttiin valokuvien ja verkosta löytyvän digitaalisen katunäkymäaineiston avulla ja tietyistä kaupunkikuvallisesti merkittävistä rakennuksista laadittiin savireliefit. Töistä järjestettiin kuvataidenäyttely Mikkelin kirjastolle 18.4.-2.5.2017 nimellä Mikkelin kauneimmat talot, ja myös tästä laadittiin oppimateriaalia mappa.fi-sivuille nimellä Talo kuin taideteos.

Kuvaamataidonopettaja Pauliina Kurosen kommentit:

”Yhteistyö teidän kanssa loi nuorten tekemälle työlle suuremman merkityksen, kuin jos olisimme tehneet vastaavaa koulussa. Aiheen ajankohtaisuus linkitti vanhat rakennukset osaksi meidän ihmisten ja kaupungin historiaa. Asuntomessujen läheisyyden ja Mikkelin alueen matkailun kannalta työn pohtiminen toi tehtävällemme laajemman perspektiivin. Vanha rakentaminen on ollut hidasta ja esteettisesti erilaista kuin tämän päivän arkkitehtuuri. Saveen rakennusten tekeminen toi samaa käsityöläisen taituruusajattelua mukaan työhön. Ympäristömme on sellainen millaiseksi me sen teemme ja mitä siinä arvostamme.

Tämä tehtävä pysäytti pohtimaan kauneutta, ympäristömme muutosta ja rooliamme siinä. Oli ilo olla mukana. Tällä hankkeella oli arvokas merkitys oman ympäristön kauneuden huomioimisessa.”

Otteita näyttelyn vieraskirjasta:

”Hieno näyttely! Mainio tapa oppia näkemään ympäristöään tarkemmin!”

”Huikean hienoja töitä ja kiinnostava toteutustapa!”

”Hienoja töitä ja kiinnostavia tarinoita!”

Erilaisista perinteisistä kivirakenteista koottiin julkaisu Kymmenen tarinaa kivistä, ja siihen liittyen saatiin julkaistua myös juttusarjoja paikallislehdissä. Hankkeessa peräänkuulutettiin yleisöltä tietoja säilyneistä kiviainekkeista, jotka kerättiin paikkatietoaineistoksi, ja tietoja käytettiin myös Kivi-julkaisussa. Kivi-julkaisusta tuli erinomaista palautetta. Mm. Riveria-ammattiohjeen opettaja Joensuusta pyysi hankkeen Kivi-julkaisuja artesaanioppilaidensa käyttöön ja kertoi antavansa niitä myös Kiviteollisuusliiton koulutustoimikunnan jäsenille. Museonjohtaja Ritva Pulkkinen Keuruun museosta puolestaan kommentoi julkaisua ja sen liittymistä heidän järjestämäänsä Kivikierrokseen:

”Juuri kun saimme julkaisunne Kymmenen tarinaa kivistä museolle postissa, olimme Jouko Pihlaisen kanssa ennen juhannusta palaverissa hiomassa viimeisiä yksityiskohtia kesän kiviteemasta. Julkaisunne on loistava, kiitos!”

Julkaisun julkistaminen Etelä-Savossa tapahtui Kerimäen ja Punkaharjun suunnalle suuntautuneen kivirakenneariheisen bussiretken yhteydessä. Kivien kertomaa -retken osallistujien kommenttien perusteella retki oli antoisa:

”Mukava retki ja hienoja paikkoja, joissa en ollut ennen käynyt.”

”Avarsi lähiympäristön kulttuuria. Kivisiltojen tekniikka eli valmistus rupesi kiinnostamaan.”

”Kyllä mukavasti avarsi ja ymmärrys lisääntyi kulttuurimaiseman vaalimiseen.”

”Kyllä osaa arvostaa paremmin ympäristöään.”

”Mielenkiintoinen, historiaa valaiseva retki. Tärkeää säilyttää ja pitää kunnossa kulttuuriympäristöä.”

”Tuli tietoa siitä, miten laaja käsite kulttuuriympäristö on eli mitä kaikkea siihen kuuluu.”

Mikkelin
kauneimmat
talot -
kuvataide-
näyttely
Mikkelin
kirjastolle
18.4.-
2.5.2017.
Kuva: Saara
Ryhänen

7. Muinaisjäännökset

Muinaisjäännöksiä käsiteltiin KYNÄssä useissa yhteyksissä, mm. Naisenergiaa metsiin -hankkeen erityisesti naismetsänomistajille suunnatuissa Maisemanhoito ja metsät -infoissa, Sulkavan linnavuoren elämystapahtumassa, kahdella retkellä Jämsän Hiidenmäen kalmistoalueelle, Lasten maaseutuparlamenttikiertueen tapahtumassa Kangasniemellä, joka järjestettiin yhteistyössä Muistojen Kangasniemi -hankkeen kanssa, sekä Saimaa Geopark ry:n kanssa järjestetyissä Saimaan Geopark-alueen arvoista kertovissa kahdessa infossa. Muinaisjäännökset nostettiin esiin myös Kulttuuriympäristö tutuksi -työpajojen aineistossa. Edellä mainitussa hankejulkaisussa Kymmenen tarinaa kivistä on muinaisjäännöksiin liittyvä tieto merkittävässä roolissa, kuten myös Kulttuuriympäristökartoissa, joissa sekä Etelä-Savon että Keski-Suomen alueen muinaisjäännökset on esitelty omalla karttasivulla.

8. Perinnebiotoopit

Perinnebiotoopit ovat tuoreimman luontotyyppien uhanalaisuusarvion mukaan edelleen hyvin uhanalaisia ja niiden hoidettu pinta-ala on edelleen varsin kaukana tavoitteesta. Hankkeella pyrittiin lisäämään tietoisuutta perinnebiotooppien arvoista ja merkityksestä ja sitä kautta lisäämään myös niiden hoitoa järjestämällä lukuisia perinnebiotooppien hoitotalkoita, tutustumisretkiä perinnebiotoopeille sekä erilaisia infoja. ELY-keskusten kanssa yhteistyössä järjestettiin arvokkaiden perinnebiotooppien päivytysinventointeihin liittyviä, perinnebiotooppiympäristöihin sijoittuvia tiedotustapahtumia vuonna 2019.

Hankkeessa tiedotettiin maatalouden ympäristösopimuksista, joiden kautta perinnebiotooppien ja muiden luonnonlaiduntien hoitotyöstä on mahdollisuus saada korvausta. Esimerkiksi Keski-Suomessa järjestettiin keväällä 2017 ja 2018 yhteistyössä ELY-keskuksen, LuomuKS – ja Toivo-hankkeiden kanssa infokiertueet ympäristösopimuksista. Tapahtumat poikivat molempina vuosina NEUVO2020-palvelun maastokäyntejä, joilla kartoitettiin mahdollisia luonnon monimuotoisuus- ja maisemakohteita sekä neuvottiin niiden hoidossa ja ympäristösopimusten haussa.

Hankkeessa järjestettiin Etelä-Savossa mm. yhdessä Maa- ja kotitalousnaisten Maahanmuuttajien kotouttamishankkeen kanssa kaksi perinnebiotooppien hoitotalkootta, joiden avulla saatiin maiseman ja luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita alueita hoidettua ja jotka edistivät maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten tutustumista ja kulttuurien vaihtoa ja sopeutumista.

KYNÄ oli mukana mm. XAMKin Lasten maaseutuparlamentti -hankkeen kiertueella, joka järjestettiin monen kunnan peruskoululaisille Etelä-Savossa. KYNÄ osallistui kiertueeseen yhteensä neljällä koululla ja tavoitti 770 lasta. Puumalan, Anttolan ja Pieksämäen Kontiopiuston kouluilla aiheena olivat perinnebiotoopit ja luonnon monimuotoisuus, ja Kangasniemen koululla aiheena oli muinaisjännökset. Kiertuemateriaalien pohjalta laadittiin myös Niityn elämää -oppimateriaali, joka löytyy ympäristökasvatuksen opetusmateriaalipankista mappa.fi.

Niityn elämää -materiaalia käytettiin mm. Laitumelle lasku -tilaisuuksissa Jämsässä ja Korpilahdella ja Suomen luonnon päivän tilaisuuksissa Muuramessa, Petäjavedellä ja Äänekoskella, kun kerrottiin laiduntamisen hyödyistä ja niittyjen ja monimuotoisuuden vähenemisestä.

Perinnebiotooppi-
inventointia
kiinnostuneille
Savonlinnassa,
Punkaharjun
kotiseutumuseon
niityllä 31.7.2019.
Kuva: Saara Ryhänen

9. Vieraslajit

Vieraslajit ovat yhä leviävä uhka luonnon monimuotoisuudelle. Ne muuttavat myös maisemaa. Esimerkiksi komealupiini leviää tienvarsilla hävittäen luonnonvaraista niitty- ja ketokasvillisuutta. Luonnon monimuotoisuus heikkenee ja tienvarsimaisema muuttuu monimuotoisesta, pitkin kesää kukkivasta pientareesta yhden lajin dominoimaksi, hetken kukkivaksi monokulttuuriksi.

KYNÄ-hankkeessa pyrittiin lisäämään vieraslajeihin liittyvää tietoisuutta, aktivoimaan ihmisiä vieraslajien torjuntaan sekä ehkäisemään niiden leviämistä. Aiheesta pidettiin useita infoja ja järjestettiin talkoita. Keski-Suomessa järjestettiin yhdessä Maa- ja kotitalousnaisten Maahanmuuttajien kotouttamishankkeen kanssa kaksi vieraslajien niittotalkoota, joiden tarkoituksena oli ehkäistä vieraslajien leviämistä, mutta myös edistää maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten tutustumista, kulttuurien vaihtoa ja sopeutumista. Lisäksi hankkeelta pyydettiin kahteen paikallislehteen juttusarjaa vieraslajeista ja muihin lehtiin yksittäisiä juttuja.

KYNÄ tiedotti aktiivisesti mm. Maa- ja kotitalousnaisten Vuoden maisemateko-kilpailusta, jossa teemana vuonna 2019 oli Suuret suomalaiset vieraslajitalkoot, sekä teki yhteistyötä mm. Suomen Luonnonsuojeluliiton vieraslajien torjuntaan liittyvän Viekas LIFE -hankkeen kanssa tiedottamalla hankkeesta ja sen tapahtumista. Aihe oli esillä myös muissa hankkeen tapahtumissa ja toiminnassa. Näiden toimien myötä on siis konkreettisesti poistettu vieraslajeja ja ennen kaikkea on saatu vieraslajitietoisuutta leviämään laajalti.

Vieraslajien
tunnistusta
Pertunmaan
kyläpäivässä 8.6.2019.
Kuva: Saara Ryhänen

10. Kulttuuriympäristökasvatus ja viestintä

KYNÄ toi sisältöjä ja järjesti yhteistyössä lukuisten koulujen ja iltapäiväkerhojen kanssa koulutyön yhteyteen nivottuja eri aiheisia ympäristökasvatusprojekteja. Niiden pohjalta syntyi sisältöä myös verkossa toimivaan ympäristökasvatuksen opetusmateriaalipankkiin mappa.fi. Syntyneet materiaalit: Kulttuuriympäristö tutuksi, Talo kuin taideteos, Rakennusperintö pipariksi, Niityn elämää, Väritä kulttuuriympäristö näkyväksi ja Kyläsuunnistus.

Kerimäelle suunniteltiin yhdessä paikallisen yläkoulun oppilaiden kanssa kulttuuriympäristöpolku, joka sijoittuu vanhusten palvelutalon pihapiiriin. Esteettömän polun varteen suunniteltiin ja kuvitettiin oppilastyönä kyltit, joissa on piirroksia ja QR-koodit. Kyltit toteutti Kerimäki-seura. Kohteet esittelevät paikallishistoriaa, mm. paikalla toimineen vaivaistalon, kunnalliskodin ja kansakoulun vaiheita ja toimintaa. Verkossa hankkeen sivuilla pääsee katsomaan QR-koodien taakse tallennettua lisätietoa kohteista. Kulttuuriympäristöpolun juhlavissa avajaisissa paikalla oli satapäinen yleisö ja puhumassa mm. kansanedustaja Heli Järvinen. Hankkeesta jäi pysyvänä tuloksena kulttuuriympäristöpolku niin vanhusten palvelutalon asukkaiden kuin kaikkien muidenkin käyttöön.

Kulttuuriympäristöt ovat haastava ja monisyinen aihe, johon syventymiseen opettajilla vain harvoin on resursseja perehtyä. KYNÄn kouluissa toteuttamat kulttuuriympäristötyöpajat saivat myönteistä palautetta. Työpajan tehtäviä keuhuttiin ja opettajat kertoivat palaavansa aineiston (esim. kartat) ja teemojen pariin vielä myöhemmin opetuksessa. Edellä kuvatun Mikkelin Lyseon yläkoululaisten Talo kuin taideteos - opetuskokonaisuuden lisäksi koululaisten Kulttuuriympäristö tutuksi -kulttuuriympäristötyöpajoista saatiin seuraavanlaisia opettajien kommentteja:

”Sopi hyvin kohderyhmälle, esim. historian oppitunneille löytyi useita kiinnekohtia.”

”Sopi mainiosti kohderyhmälle, asiaa oli käsitelty hyvin lasten osaamisen ja mielenkiinnon tasolta.”

”Tehtävät olivat sopivan haastavia, joskus on hyvä joutua miettimään.”

”Oppilaiden mielestä oli tosi mukavaa, kun työpaja oli erilainen kuin tavallinen oppitunti.”

”Mietimme vanhojen rakennusten uutta käyttöä vielä lisää ja palaamme noihin karttoihinkin vielä.”

”Aiheiltaan juuri sopiva kuudesluokkalaisille ja edistää myös yhdessä tekemisen taitoja.”

Kulttuuriympäristö tutuksi - kulttuuriympäristötyöpaja Leppäveden koululla, Laukaa 18.2.2019. Kuva: Eeva-Liisa Neuvonen

5. Esitykset jatkotoimenpiteiksi

Hankkeen julkaisut ja kaikki muukin tuotettu materiaali ovat käytettävissä myös hankkeen päättymisen jälkeen. Hankkeen verkkosivut jäävät näkyviin, ja kaikki sinne talletettu materiaali on vapaasti käytettävissä, vaikka sivuja ei hankkeen päättymisen jälkeen enää päivitetä. Näitä sisältöjä voidaan myös muissa yhteyksissä

mainostaa ja hyödyntää. Kulttuuriympäristökarttojen päivitys olisi hyvä tehdä aika ajoin, ja tähän pyritään esimerkiksi hanketyönä.

Hankkeella pystyttiin vastaamaan aihepiirin tiimoilta nouseviin tarpeisiin, ja näitä tarpeita nousee jatkuvasti, kun kiinnostus ja tietoisuus lisääntyvät. Digitaalisuuden kehittymisen ja arkipäiväistymisen myötä digitaalisia aineistoja ja esittämistapoja kaivataan lisää myös kulttuuriympäristöön, esimerkiksi lisättyä todellisuutta, jonka kautta esitellä menneisyyden tapahtumia oikeilla tapahtumapaikoilla.

Kulttuuriympäristön arvostusta ja näkyväksi tekemistä tarvitaan ehdottomasti edelleen. Kohteiden säilymiseen ja hoitoon vaikuttaa ratkaisevasti niiden omistajien asenteet sekä yleinen mielipide ja osoitettu arvostus. Yhteiskunnan toimilla on oma vaikutuksensa, mutta melko vähäisessä määrin. Siksi neuvontaa, tiedotusta ja markkinointia tarvitaan edelleen. Erilaisten tapahtumien ideointi ja pilotointi sekä esimerkkikohteiden esittely ja benchmarkkaus herättävät kiinnostusta ja innostavat toteuttamaan omia projekteja kulttuuriympäristön säilymiseksi. Esim. matkailuyrittäjille olisi hyvä tuoda edelleen esille kulttuuriympäristössä piileviä mahdollisuuksia oman yritystoiminnan kehittämiseksi.

Paimenloma-konseptin markkinointia olisi hyvä jatkaa, sillä kiinnostusta ja kysyntää asialle on. Viestintäyhteistyötä olisi tehtävä Laidunpankkisivuston kanssa, jotta palvelusta kiinnostuneet matkailijat löytäisivät tarjotut Paimenlomakohteet keskitetysti ja jotta sivustolle saataisiin mahdollisimman kattava tarjonta Paimenlomakohteista. Myös Metsähallituksen kanssa tulisi keskustella viestintäyhteistyöstä, jotta ilman heidän Paimenviikkojaan jääneet kiinnostuneet osaisivat etsiä yksityisten palveluntarjoajien kohteet Laidunpankista.

Koulujen ja oppilaitosten kanssa tehtävä yhteistyö kantaa hedelmää pitkälle tulevaisuuteen, ja siihen olisi hyvä satsata. Perusopetuksen päälle tuleva syventävä sisältö täydentää perustarjontaa ja sopii erinomaisesti myös uuden opetussuunnitelman mukaiseen, eri aineita yhdistelevään ilmiöoppimiseen. Ympäristökasvatuksen materiaalipankki Mappa.fi on melko heikosti tunnettu opettajien keskuudessa, joten sitä olisi hyvä markkinoida edelleen, jotta aihepiiri nousisi kouluissa esille ja sen myötä KYNÄkin tuottamat aineistot tulisivat käyttöön.

Luonnon monimuotoisuus liittyy kulttuuriympäristöihin perinnebiotooppien muodossa. Perinnebiotoopit ovat uhanalaisimpia luontotyyppejämme ja niiden varassa on monen uhanalaisen lajin säilyminen. Jotta edes nykyiset kohteet säilyisivät hoidettuina, tulisi jatkaa perinnebiotooppiin liittyvää tiedottamista eri muodoissaan sekä perinnebiotooppien hoidon uusien mallien kehittämistä esim. kummitoimintana, sponsorointina jne.

Kulttuuriympäristöt ja maaseudun maisema ovat myös yhteisöllisyyden näkökulmasta tärkeitä. Niihin kytkeytyy usein paikan identiteetti ja yhteinen kokemus. Kulttuuriperintö voi olla myös aineetonta ja liittyä historiallisiin tapahtumiin ja tekemiseen. Näiden vaaliminen ylläpitää ja lisää yhteisöllisyyttä, mikä on hyvin tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta.

Maaseudun kulttuurimaiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön vaalimiseen tarvitaan tekijöitä. Osaavien tekijöiden puute voi uhata esimerkiksi maisema-alueiden hyödyntämistä matkailussa ja asuinympäristön säilymistä viihtyisänä ja vetovoimaisena. Yhteisöllisen tekemisen lisäksi kulttuuriympäristöjen hoito tarjoaa mahdollisuuksia ympäristö- ja maisemayrittäjyydelle. Kohteita löytyy esimerkiksi rantojen hoidossa, maisemien avaamisessa, aitaus- ja paimenpalveluissa, perinnebiotooppien hoidossa ja raivauksessa.

KYNÄn tavoitteena oli innostaa alueiden asukkaita, maanomistajia, viljelijöitä, yhdistyksiä ja yrityksiä säilyttämään ja hoitamaan kulttuuriympäristöä. Jatkotoimina ehdotetaan ympäristö- ja maisemayrittäjyyden sekä maisemantuotteistamisen kehittämistä, kulttuuriympäristöviestintään uusia digitaalisia keinoja ja ajantasaisen sisällön tuottamista, verkostojen ja yhteistyömahdollisuuksien luomista eri toimijoiden välille

sekä kulttuuriympäristöjen ja luonnon monimuotoisuuden lisäämistä esimerkiksi kannustamalla erityisesti niittyjen hoitoon ja perustamiseen.

LIITE 3. Julkaisut

Julkaisut hankkeen jälkeiseen käyttöön, painettu materiaali ja verkkoaineisto, yhteensä 20 kpl

- Fb-sivut avattu
- Verkkosivut avattu
- Hanke-esite
- KYNÄN toiminta artikkeli Maaseutukuriirille 4/2016
- Infokirje kartanoille ja pappiloille 118 kpl
- Onnellisia tarinoita -julkaisu (rakennusten uusiokäyttö)
- Kymmenen tarina kivistä -julkaisu (kiven perinteiset käyttötarkoitukset)
- Vihreän lumo -julkaisu (historialliset puutarhat)
- Onnellisia tarinoita -esittelyvideo
- Kymmenen tarinaa kivistä -esittelyvideo
- Vihreän lumo -esittelyvideo
- Maisemanhoitokorttien uusintapainos (MAMA-hanke)
- Rakennusperintö pipariksi -aineisto
- Niityn elämää -aineisto
- Talo kuin taideteos -aineisto
- Kyläsuunnistus -aineisto
- Nettikarttasovellus Keski-Suomi
- Nettikarttasovellus Etelä-Savo
- Kulttuuriympäristö tutuksi -aineisto
- Väritä kulttuuriympäristö näkyväksi -aineisto

LIITE 5. Mediaosumat

Mediaosumat ES

- lehtijuttu, Lampailla alkoi kesätyöt, Itä-Savo 5/2015
- lehtijuttu, vieraslajitalkoot 6/2016 Pieksämäen Lehti
- lehtijuttu, neljän maisema-alueen kulttuuriympäristöretkeily, Itä-Savo 6/2016
- Lehtijuttu Länsi-Savo 4.7.2016, Halvempaa kuin heinänteko (Otavan laidunnusnäytös)
- Lehtijuttu Länsi-Savo 12.7.2016, Tarjolla lisää töitä lampaille (Kangasniemen laidunkartoitus)
- Lehtijuttu Suomenmaa 5.8.2016, Kutsumattomat vieraat (vieraslajitalkoot, PMK)
- Lehtijuttu Rantasalmen lehti 5.10.2016, Rantasalmen maisemaretkeily
- verkkouutinen Kulttuuriympäristomme.fi-sivustolla: Onnellisia tarinoita
- lehtijuttu Juvan Lehti 9.4.2017: Lammaspaimenlomat suuressa suosiossa
- lehtijuttu Juvan Lehti 9.4.2017 (verkkojulk.): Lammaspaimenlomat suuressa suosiossa – lampurit ja matkailuyrittäjät miettivät yhteistyötä
- Lehtijuttu Sulkavan lehti 24.5.2017, Linnavuori on valtakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä
- Lehtijuttu Länsi-Savo 3.8.2017: Niittyjä uhkaa umpeenkasvu
- Lehtijuttu, puffi Länsi-Savo 8.8.2017: Puumalassa niitetään talkoilla
- Lehtijuttu Puumalan lehti (verkkojulk.) 9.8.2017: Niittytalkoissa heiluivat viikatteen ja heinät saivat...
- Lehtijuttu Länsi-Savo (verkkojulk.) 10.8.2017: Lampaiden laidunnus edistää niittyjen hyvinvointia
- Lehtijuttu 11.8.2017 Itä-Savo: Härkäpavusta uutta voimaa maatalouteen (Karilan Peltopäivä)

- Lehtijuttu 11.8.2017 Länsi-Savo: Härkäpavusta uutta voimaa maatalouteen (Karilan peltopäivä)
- Lehtijuttu 12.8.2017 Pieksämäen lehti: Etävalvonta ja robotiikka tulevat (Karilan Peltopäivä)
- Lehtijuttu 7.9.2017 Kangasniemen kunnallislehti: Retkeläiset tutustuivat perinnebiotooppiin
- Lehtijuttu 21.12.2017 Juvan Lehti: Kukkokoulu leipoi kulttuuriympäristöä pipariksi
- Lehtijuttu Rantasalmen lehti 14.2.2018: Parkumäen kulttuuriympäristö näkyväksi elämystapaht...
- Radiohaastattelu Etelä-Savon Aitoradio 9.3. ja 12.3.2018: Paimenlomainfo
- Lehtijuttu Itä-Savo 10.3.2018: Paimenlomilla on paljon kysyntää
- Lehtijuttu Itä-Savo (verkkojulk.) 11.3.2018: Paimenlomilla on kysyntää — Löytyisikö lisää tarjontaa?
- Lehtijuttu Karjalainen 17.3.2018: Lomalla voi vaikka syöttää karitsoita (Paimenlomainfo)
- Lehtijuttu Heinäveden lehti 22.3.2018: Yrittäjän tielle ei ole tungosta (Paimenlomainfo)
- Lehtijuttu Länsi-Savo 8.4.2018: Ainutlaatuiset kartanopuutarhat
- Lehtijuttu Länsi-Savo 8.4.2018 (verkkojulk.): Etelä-Savon kartanopuutarhat ovat maailmanlaajuisesti ainutlaatuisia, sanoo maisema-arkkitehti
- Lehtijuttu Pitäjänuutiset 12.4.2018: Kulttuuriympäristö näkyväksi eteläsavolaisten säätyläispuutarhojen kautta
- Lehtijuttu Puruvesi 19.4.2018: Vanhainkodinmäelle tulee kulttuuriympäristöpolku
- Lehtijuttu Ristiinalainen 9.5.2018: Kivikohteille kesäretkellä
- Lehtijuttu Puruvesi-lehti 17.5.2018: Kivirekkestä ei tullut kivirekeä
- Radiohaastattelu 6.6.2018 Aito Iskelmä Mikkeli ja Radio Kajaus, mahdollisesti myös seuraavana päivänä lisälähetyksiä, Omenankukkajuhla
- Lehtijuttu 7.6.2018 Mikkelin kaupunkilehti, Omenankukkajuhla
- Radiohaastattelu 8.6.2018 Radio Mikkeli, Omenankukkajuhla
- Lehtijuttu 11.6.2018 Länsi-Savo: Kartano raotti porttejaan
- Lehtijuttu 28.6.2018 Heinäveden lehti: Riukuaita saa olla tekijänsä näköinen
- Lehtijuttu 7.9.2018 Puruvesi-lehti: Historia yhdisti nuoret ja vanhat
- verkkouutinen 7.9.2018 kulttuuriympäristomme.fi-sivustolla: Sukella eteläsavolaisiin kulttuuriympäristöihin tuoreessa karttapalvelussa
- Lehtijuttu 13.9.2018 Sulkavan lehti: Etelä-Savon kulttuuriympäristökohteet on koottu yhdelle verkkosivulle
- Lehtijuttu ET-lehti 9/2018: Historian himoon.
- Lehtijuttu 19.9.2018 Rantasalmen lehti: Niityt, rautakuopat ja mäkimaisemat kartalla.
- radiohaastattelu Aito Iskelmä Etelä-Savo 26.9.2018: Mikonpäivä lammastilalla
- lehtijuttu Suomenmaa Mikonpäivä lammastilalla
- Lehtijuttu Pitäjänuutiset 5.10.2018 (verkkojulk.): Toivolan perinnemaisema kohentui: Vanhan kioskin ympäristö on nyt putsattu
- Lehtijuttu 17.10.2018 Rantasalmen lehti: Historia houkuttelee Parkumäen taistelua uudestaan
- Lehtijuttu Länsi-Savo verkkojulk. 17.12.2018: Tästä tulee ihan mahtava", huokaisi 11-vuotias Nestori Prodaiko — Mikkelin Olkkolassa rakennettiin koulun muotoinen piparkakkutalo, joka syödään perjantaina juuri ennen joululomaa
- Lehtijuttu Länsi-Savo 18.12.2018: Tästä tulee piparitalo
- Metsälehti Makasiini 2/2019: Menneen maailman aita
- Lehtijuttu Länsi-Savo verkkojulk. 25.6.2019: Maisemanhoito Mäntyharjussa annettiin ylämaankarjan tehtäväksi — Abbe Honkonen käy laskemassa pääluvun
- Lehtijuttu Länsi-Savo 26.6.2019: Ylämaankarja hoitaa kesän Natura-aluetta
- Lehtijuttu Pitäjänuutiset 27.6.2019: Ylämaankarja hoitaa Pyhäniemen maisemaa ja luontoa
- Lehtijuttu Puruvesilehti 6.7.2019: Inventointia ketokaunokista hopeahanhikkiin
- Lehtijuttu Rantasalmen lehti 7.8.2019: Kalliolla perinnebiotoopin huipulla
- Lehtijuttu Warkauden lehti 25.7.2019: Kallioketo on harvinaisuus, joka tulee tutuksi niittotalkoissa

- Lehtijuttu Pitäjänuutiset 12.9.2019: Kohennetut perinnemaisemat saavat kehuja ohikulkijoilta

Mediaosumat KS

- lehtijuttu Ovatko nämä arvomaisemia? 1/2016 Keskisuomalainen
- vieraslaajitiedotusta Radio Yle Jyväskylä 6/2016
- Mitä kuuluu meidän kouluun? Sisä-Suomen lehti 30.5.2017. Artikkelin Äänekosken Honkolan koulun kevään tapahtumista.
- Lehtijuttu: Löylyä lisää, sanoo Impi! 12.6.2017, Keskisuomalainen
- Lehtijuttu, kulttuuriympäristöt kartalle – Uusi karttasivusto, Laukaa-Konnevesi –lehti 3.8.2017
- Nettijuutinen, Tutustu Keski-Suomen kulttuuriympäristöihin uudella karttasivustolla, Kulttuuriympäristömme > Uutiset 2.8.2017 [http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Tutustu_KeskiSuomen_kulttuuriymparistoih\(43958\)](http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Tutustu_KeskiSuomen_kulttuuriymparistoih(43958))
- Lehtijuttu, Keuruulla syödään yhdessä kahdesti, Keskisuomalainen 9.8.2017
- Lehtijuttu, Keuruulla pidetään puuropileet (Syödään yhdessä tapahtuma Vehkomäen tilalla), MaaseudunTulevaisuus 25.8.17
- Lehtijuttu, Rakennukset kuntoon –avustusinfo Kymönkoskella, Viitasaaren Seutu 30.8.2017
- Lehtijuttu, Kiviaitojen etsintäkuulutus on annettu, Viitasaaren Seutu 30.9.2017
- Lehtijuttu, Lammaspaimeneksi myös Keski-Suomessa, Keskisuomalainen 10.11.2017
- Menovinkit, Vihreän lumo – säätyläispuutarhat –esittely, Keskisuomalainen 13.4.2018
- Menovinkit, Bussiretki Kuukanpään maisema-alueelle, Keskisuomalainen 9.5.2018
- Amazing Keski-Suomi ”myy maakuntaa”, Keskisuomalainen 9.5.2018
- Menovinkit, Bussiretki Kuukanpään maisema-alueelle, Keskisuomalainen 15.5.2018
- Lehtijuttu, Luonnon pahikset eivät helpolla hellitä, Keskisuomalainen 20.6.2018
- Lehtijuttu, Maaseudun kulttuurimaisema on ruuantuotannon maisemaa, Aito maaseutu Keski-Suomessa; jakelu Keskisuomalaisen välissä 27.8.2018, levikki 120 000
- Lehtijuttu, Jyväskylän alakoululaiset tutustuivat lemmiin, Maaseudun tulevaisuus 17.9.2018
- Yle Uutiset Keski-Suomen uutiset 7.12. klo 17.06 ja klo 18.22. Yle>Uutiset>Rakennusperintö: Rakennusperintö meni ihan pipariksi – koululaiset leipoivat vanhasta kylätalosta jouluisen piparitalon <https://yle.fi/uutiset/3-10540487>, Yle Areena Uutisvideo 7.12.2018 Rakennusperintö meni pipariksi <https://areena.yle.fi/1-50024951>

LIITE 6. Yhteistyökumppanit

Yhteistyökumppanit Etelä-Savo

- Etelä-Rantasalmen kylät ry, Etelä-Savon maakuntaliitto, Ilmari Räsänen säätiö, Kangasniemen kunta, Kangasniemen seurakunta, Kaski Seudun MKN, MAMK, Lasten maaseutuparlamentti -yhteistyö, Metsähallitus Etelä-Suomen luontopalvelut, Mikkelin Asuntomessu-organisaatio, Mikkelin kaupunki, Veejjakaja ry, Suur-Savon lampurit ry, Mäenkoikkalan lammastila Rantasalmi, Metsämäen tila Mikkelin, Otavan koulutilan ystävät ry, Pieksämäen kaupunki, Pieksämäen seudun maa- ja kotitalousnaiset ry, Putkisalon kartano Rantasalmi, Sulkavan Maa- ja kotitalousnaiset, Muistojen Kangasniemi-hanke, Naisenergiaa metsiin-hanke Metsäkeskus, Otavan iltapäiväkerho, Mikkelin 4H-yhdistys, Kontiopuiston koulu Pieksämäki, Anttolan yhtenäiskoulu Mikkelin, Puumalan yhtenäiskoulu, Kankaisten koulu Kangasniemi, Vanhalan koulu Mikkelin, Metsämaisema mieleiseksi-hanke Metsäkeskus, Arvokkaiden maisema-alueiden arvostuksen lisääminen-hanke Ympäristöministeriö ja Maa- ja kotitalousnaisten keskus, Mäntyharjun kunta, Lyseon koulu Mikkelin, tiehistorioitsija Olavi Pakarinen, Rantakylän kartano Mikkelin, Rouhialan kartano Rantasalmi, Vanha Peltola (Ristiina) Mikkelin, Putkisalon kartano, Rantasalmi, Loikansaari Savonlinna, Löydön Kartano Oy Mikkelin, Rantakartano Rantasalmi, Puntala (Ristiina) Mikkelin, Kopsanhovi Rantasalmi, Karvion hovi Heinävesi, Joroisniemen kartano Joroinen, Stendalin kartano Joroinen, Tiisanmäen tila Savonlinna, Häkkinen tila Pieksämäki, Suur-Savon luonnonsuojeluyhdistys, NAVI, Mikkelin maa- ja kotitalousnaiset, Viljakansaaren maa- ja kotitalousnaiset, Puumalan kunta, Juvan Maa- ja kotitalousnaiset, Juvan

kirkonkylän koulu, Taideyhdistys Jutakka Juva, MESVO Maahanmuuttajat Etelä-Savon voimavaraksi -hanke, Starttivoimaa-hanke, Mikkelin puutarhaseura, Kerimäki-seura, Kerimäen Maa- ja kotitalousnaiset, Puruveden Palvelutalo Kerimäki / Attendo Oy, Kerimäen Yhtenäiskoulu, Pirteä Pässä Heinävesi, Hirvensalmen Taimisto, Mäntyharjun kirkonkylän kyläyhdistys, Toivolan Kylät ry, Rantasalmen kunta, Mäntyharjun kunta, Visit Sulkava, Savonlinnan kaupunki, Sosteri/Kerimäen vanhainkoti, Matti Lähesmaa paikallishistorioitsija, Jorma Kaimio, Käenjalkei-hanke, kansanedustaja Heli Järvinen, Mikkeliapuisto, Ihastjärven koulu Mikkelin, Olkkolan koulu Mikkelin, Saimaa Geopark-hanke, Puumala Georeitti -yhtymäryhmähanke, ProKasvu-hanke, Rouhialan koulu Mikkelin, Karjalan Sarka Luumäki, Lahtisen lomamökit Mäntyharju, ViekasLIFE -hanke, Hiukkajoen kyläyhdistys ry Savonlinna

Yhteistyökumppanit Keski-Suomi

Metsäkeskus, Keski-Suomen kylät, Jyväskylän yliopisto, Rural Finland -valtakunnallinen matkailun koordinaatiohanke, Äänekosken kaupunki tekninen toimi, Laukaan maa- ja kotitalousnaiset, FresHabit-hanke, Hassin kyläyhdistys, Keuruun maa- ja kotitalousnaiset, Ryyminin tila, Jyväskylän maa- ja kotitalousnaiset, Juhlatalo Majakoski, Päivä Onnenlaaksossa-Avoimien kylä -hanke, Kaihlajärven tila, Menestyvä keskisuomalainen nautakarjatila MEKA-hanke JAMK, Kilpailukykyinen keskisuomalainen maaseutu -hanke JAMK, Keski-Suomen ruokaketjun koordinaatiohanke JAMK, Sykettä-viestintähanke, Könkkölä Jyväskylän kaupungin työllisyyspalveluiden Green Care –toimintakeskus, Luontolähtöisiä palveluja Keski-Suomesta (LuokSe) –hanke, Ääneseudun kehitys Oy Äänekosken ja Konneveden yhteinen kehittämissyhtiö, Äänekosken maaseutumatkailuhanke, Jämsänseudun luonnonystävät, Maailmanperinnöstä voimaa Keski-Suomeen -hanke, Keski-Suomen retkeilyreitit maailmankartalle –hanke, Toivo –tiedonvälityshanke, Wolmar – Yhdistysten tilat Keski-Suomessa -hanke, Jyväskylän Latu ry, Keski-Suomen Leader-ryhmät: Maaseutukehitys, Vesuri-ryhmä, Viisari ja Jyväsräihi, Koiviston kyläyhdistys Äänekoski, Honkolan koulu Äänekoski, Hankasalmen kotiseutuyhdistys, Saarijärven maa- ja kotitalousnaiset, Pihtiputaan kunnan kyläyhdistykset ja senioritoiminta, Hankasalmen 4H-yhdistys, Jämsänseudun Luonnonystävät ry, Jyväskylän kaupungin asuntotoimi, Jukka Lampi Vanhustyön keskusliitto, Toivo –tiedonvälityshanke, Jamkin Biotalousinstituutti, Koskenkylän – Lehtolan kylä, Villa Hiidenmäki Oy, Perinnekylä Tupaswilla, Pohjoislahden koulu Keuruu, Äänekosken maa- ja kotitalousnaiset, Honkolan kylätoimikunta, Äänekosken kotiseutuyhdistys, Riitta Höykinpuro päivätoimintojen ohjaaja Pihtiputaan kunta, Laukaan mieslaulajat, Laukaan maatalousseura, Korppila Kuhmoinen, Kukkaismäki Jämsä, Lakomäen metsäkartano Kannonkoski, Patajoki Jämsä, Viitasaaren kaupungin aluearkkitehti Helena Raatikainen, Vanhustyön keskusliitto, Kymönkosken nuorisoseura Viitasaari, Keuruun museo, Muurasjärven koulu Pihtipudas, Tarvaalan koulu Saarijärvi, Lanneveden koulu Saarijärvi, Jyväskylän kaupungin ympäristöluotsit, Metsähallitus, Röykkälän lammastila, Leader Viisari ry:n 5E kylät – vähähiiliset yhteisöt –hanke, Saarijärven keskuskoulu, Nopolan koulu Kyyjärvi, Salvian tila Luhanka, Ruohtulan tila Luhanka, Kuokkalan kartano Jyväskylä, Suomen Majakkaseura, Terve askel luontoon –hanke, Suomen saunakulttuuri ry, Häyrylänranta Konnevesi, Viherympäristöliitto, YLE, Mennään metsään –kampanja, Tarvaalan biotalouskampus Saarijärvi, Päijänne brändiksi –hanke (JAMK, LAMK), Lokakylän pienviljelijäyhdistys Kivijärvi, Keuruun museon Haapamäki -projekti, Vesangan päiväkotikoulu Jyväskylä, Halkolan tila Muurame, Jyväskylän normaalikoulu, Elinvoimainen Saarijärvi -hanke (SSYP, Kehräkumppanit), Hyvä elämä-hyvä mieli -hanke (SPR), Saarikkaan kyläyhdistys Äänekoski, Koiviston kyläyhdistys Äänekoski, Matti Hämäläinen, Pukkimaen lammastila Muurame, Piesalan tila Petäjavesi, MTK Keski-Suomi ry, Saara ja Heimo Rantanen, Muistiyhdistys Apetta aivoille -hanke, päiväkotikoulu Arkki-Parkki